

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ІНІЦІАТИВА ЄС «СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО»:
ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

аналітична доповідь

Київ 2011

автори:

Снігир О.В. к.п.н.

Гуцал С.А.

Мітряєва С.І. к.і.н., с.н.с.

Лендъел М.О. к.і.н., доцент

Зміст

Вступ	4
I. Концептуальний вимір «Східного Партнерства»	5
II. Позиції держав-членів ЄС щодо подальшого розвитку «Східного партнерства»	14
III. Позиції країн «Східного партнерства» щодо його подальшого розвитку	30
IV «Східне Партнерство» в дії: двосторонній та багатосторонній вимір	34
Висновки	45
Рекомендації	49

Вступ

«Східне партнерство» (СхП) як нова стратегія Європейського Союзу започатковане на Установчому самміті «Східного партнерства» в Празі 7 травня 2009 р. СхП є відповіддю на запит щодо регіональної диференціації держав-партнерів в рамках Європейської політики сусідства (ЄПС) та посилення двостороннього та багатостороннього співробітництва ЄС із країнами Східної Європи та Південного Кавказу.

«Східне партнерство» не передбачає перспективи членства для держав-учасників¹ і спрямоване лише на розвиток з ними особливих відносин, побудованих на взаємному визнанні спільних цінностей, досягнення верховенства права, належного управління, дотримання прав людини, принципів ринкової економіки та сталого розвитку.

СхП стало кроком вперед у відносинах ЄС зі своїми східними сусідами у порівнянні з форматом Європейської політики сусідства, однак концептуальна незавершеність та інституційна аморфність «Східного партнерства» одержали критичну реакцію з боку центральноєвропейських держав-членів ЄС та України. Водночас пропри критику та негативні прогнози, СхП існує вже понад два роки і має певні результати.

В 2011 р. відбувся деякий перегляд ЄПС і, зокрема, «Східного партнерства». Остаточні рекомендації щодо подальшого розвитку СхП мають бути представлені на самміті СхП 29-30 вересня 2011 р. На даний момент вже оприлюднена достатня кількість важливих підсумкових документів², що надає можливість скласти уявлення про результати дворічного функціонування СхП та його можливих майбутніх змін

Аналітична доповідь має за мету визначити цілі Євросоюзу та його окремих країн щодо СхП, розглянути можливі сценарії розвитку його реалізації та варіанти еволюції даної стратегії ЄС щодо Східної Європи та Південного Кавказу.

Окремо розглянуто інтереси України в контексті СхП та впливаючих з нього можливостей. Висновки та рекомендації спрямовані на практичну реалізацію

¹ Україна, Молдова, Білорусь, Грузія, Вірменія та Азербайджан

² Зокрема, такі: Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010 Report: Eastern Partnership. European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy. Brussels 25.05.11 http://www.eeas.europa.eu/delegations/armenia/documents/eu_armenia/eastern_partnership_report_2010_2.pdf
Council conclusions on the European Neighbourhood Policy. 3101st Foreign Affairs Council meeting, Luxembourg, 20 June 2011. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/122917.pdf

Україною власних національних інтересів щодо «Східного партнерства» в сучасних умовах світової політичної та економічної ситуації та в рамках європейських інтеграційних процесів.

Концептуальний вимір Східного Партнерства

«Східне партнерство» - це стратегія розвитку відносин ЄС з шістьма державами Східної Європи і Південного Кавказу, спрямована на побудову спільного простору на основі спільних цінностей.

Його виникнення було зумовлене наступними чинниками:

- ЄПС, яка охоплює 16 найближчих сусідів ЄС (Ізраїль, Йорданію, Палестину, держави Північної Африки, Східної Європи та Південного Кавказу), не враховувала особливостей розвитку відносин ЄС з окремими державами-сусідами та потребувала перегляду в напрямку регіоналізації. Це зумовило появу ініціативи щодо створення Середземноморського Союзу, а згодом - «Східного партнерства»;
- попередні спроби Євросоюзу виробити єдиний формат відносин із залученням усіх держав Східної Європи та Чорноморського регіону (в тому числі Туреччини та Росії) виявилися невдалими. Як приклад можна згадати недієву «Чорноморську синергію».

Запроваджуючи «Східне партнерство» як складову частину Європейської політики сусідства, ЄС реагував на зовнішній запит щодо посилення інтеграційної складової (з боку східноєвропейських країн) та на внутрішню потребу щодо посилення східного виміру власної зовнішньої політики.

В ході пошуку ефективної східної стратегії ЄС та дискусій щодо реформатування ЄПС виокремилися два базових підходи – німецький та польський. Німецький підхід ґрунтувався на більш широкому охопленні східної політики ЄС, яка мала включати політику щодо Росії в якості центрального компоненту і мала бути спрямована на становлення кооперативного порядку у Великій Європі. Польський підхід був сфокусований на країнах Східної Європи та орієнтований на їх наближення до Євросоюзу в тій мірі, яка б дозволяла уникнути їх повернення до сфери впливу

Росії³. В ході узгодження конфігурації проекту східної політики ЄС було обрано компромісний варіант, який втілюється у ініціативі ЄС «Східне партнерство».

На момент проведення установчого самміту в Празі у 2009 р. Євросоюз прийняв рішення перевести відносини з усіма шістьма державами Східної Європи та Південного Кавказу у єдиний формат Угоди про асоціацію зі створенням поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (УА та ЗВТ), а багатосторонній вимір регіональної співпраці оформити у низку механізмів співпраці секторального рівня. Водночас найбільш важлива складова – **визнання перспективи членства східноєвропейських держав в ЄС – була виключена з проекту**, а рівень співробітництва в практичних сферах не був чітко визначений. Така суттєва концептуальна обмеженість зумовлювалася потребою віднайти єдиний підхід серед усіх країн-членів ЄС, беручи до уваги суттєві розходження в їх зовнішньополітичних пріоритетах.

Сьогодні у розумінні мети функціонування та подальшого розвитку «Східного партнерства» країни-члени ЄС дотримуються багатьох спільних позицій і мають не менший перелік розбіжностей. Перш за все, серед європейських країн **досягнуто консенсусу**, що СхП виконує роль функціонального майданчика для програмованої взаємодії ЄС з країнами Східної Європи, забезпечення стабільності в якій є для європейської спільноти не менш важливим завданням, аніж вирішення внутрішніх проблем. Такому розумінню зокрема сприяв збройний конфлікт між Росією та Грузією у серпні 2008 р. Усі європейці усвідомлюють потребу забезпечення принаймні мінімальних стандартів управління на території межуючих країн, зокрема тих, що мають право претендувати на членство в ЄС на основі Статті 49 Лісабонського договору. Окрім того, теза про пріоритетне значення для Європи розвитку Росії, яка домінувала упродовж 1990-х – на початку 2000-х років, нині є суттєво відкоригованою – до уваги береться, з одного боку, потреба ЄС у збалансуванні зростаючого геополітичного впливу Росії, а з іншого – зацікавлення ЄС у збереженні у країн СхП інтересу до європейської інтеграції.

Досягнута згода передбачає використання інструментів «м'якого» впливу на країни Східної Європи для стимулювання їх європеїзації у сфері публічного

³ Шаповалова О. Східне партнерство: асиметрія очікувань і можливостей. / Шаповалова Олександра // International Review. Відносини Україна – ЄС: «Східне партнерство» у регіональному вимірі – 2010. - №3 (15). – С.6

управління, створення сприятливих умов для торгівлі та інвестицій, тобто для поступової інтеграції з європейським спільним ринком, що, зрештою, відповідає інтересам європейського бізнесу. Водночас у дизайн СхП не включені питання безпеки як такі, що викличуть різку політичну реакцію Росії.

Вищенаведена філософія східної політики зумовила формування «синтетичного підходу» до інституційного оформлення СхП. Зокрема, йдеться про запровадження принципів:

- комбінованого фінансування;
- поєднання дво- і багатосторонніх форматів співробітництва;
- всеохоплюючого тематичного формату взаємодії;
- використання різноманітних договірно-правових форм.

Враховуючи різні інтеграційні наміри країн-учасниць СхП та формати їхньої взаємодії з ЄС, готовність та спроможність проводити реформи, формат ініціативи передбачив також запровадження засад:

- індивідуального підходу до кожної країни;
- вибору кожним учасником глибини і темпів інтеграції.

Досягнутий у середовищі європейських країн компроміс визначив перелік «винагород», які ЄС може запропонувати партнерам на Сході:

- угода про асоціацію і поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі;
- секторальну інтеграцію до європейського ринку;
- лібералізацію візового режиму;
- поширення формату регіональної інтеграції та взаємодії на рівні громадянського суспільства.

Європейські країни, незважаючи на участь у російських енергопроектах, зацікавлені у диверсифікації джерел енергопостачання, і тому саме СхП, враховуючи участь Азербайджану, приєднання України до Енергетичного Співтовариства, підписання Спільної заяви щодо модернізації газотранзитної системи України, розробку проекту Євро-Азіатського нафтотранспортного коридору, може виконати роль майданчика для створення альтернативних джерел та шляхів транспортування газу і нафти. Враховуючи економічні проблеми «старої» Європи, межуючі суспільства розглядаються також як перспективне джерело багатьох ресурсів: людей, сільського господарства, сировини.

Водночас серед членів ЄС існують суттєві розбіжності у розумінні довгострокових цілей СхП, зокрема тих, що можуть реалізовуватися після досягнення поточних завдань ініціативи. Про це більш докладно йтиметься у наступному розділі.

Критична реакція України щодо «Східного партнерства» була викликана тим, що очікування України від нової східної політики ЄС значно перевищували європейські пропозиції: СхП не містило принципово нових підходів до розвитку відносин між ЄС та Україною. У тому вигляді, в якому його ухвалили, «Східне партнерство» свідчило про те, що Євросоюз обрав для себе роль спостерігача за розвитком політичних процесів в регіоні та відмовився, принаймні на даному етапі, грати активну роль, щонайменше в якості противаги для російської регіональної присутності.

Не маючи готової східної стратегії, ЄС на рівні двосторонніх відносин застосував до країн-партнерів стратегію «успішного прецеденту». Україна в цьому разі відіграє роль «флагмана» - саме на базі українського досвіду Європейський Союз виробляє свої підходи до співпраці з іншими країнами-партнерами по СхП⁴.

Є всі підстави стверджувати, що саме стратегічний курс України на інтеграцію до ЄС виявився вирішальним чинником, що дозволив Брюсселю взяти на себе роль центру регіонального тяжіння для всіх держав «Східного партнерства» і таким чином сформувати СхП в сьогоденному вигляді.

Сучасна політична та економічна ситуація в ЄС не є сприятливою для подальшого розширення Європейського Союзу. Водночас ЄС потребує розширення власної політичної та економічної присутності. Це не лише посилить політичний та економічний вплив ЄС, але й забезпечить більший рівень стабільності та безпеки в Європі. Таке завдання можна вирішити за рахунок політичної асоціації та економічної інтеграції країн-партнерів з ЄС. Політична асоціація в даному випадку передбачає односторонню асоціацію країн-партнерів з правовим полем Європейського Союзу. Економічна інтеграція має відбуватися через запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі країн-партнерів СхП та ЄС.

⁴ Snigyr O. Eastern Partnership - Beyond Initiative, But Not A Strategy Yet // European Union Foreign Affairs Journal – N° 4–2010. (5-12 p.) - P.6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libertas-institut.com/de/EUFAJ/no4_2010.pdf

Неспроможність ЄС до розширення на даному етапі не виключає можливості такого прагнення у майбутньому. Про це свідчать політичні заяви з боку ЄС про те, що Європейська політика сусідства «не зачиняє двері європейським країнам, які в майбутньому можуть мати бажання стати членами ЄС»⁵. Непрямим підтвердженням вірогідності розширення ЄС (за сприятливих умов) за рахунок держав «Східного партнерства» можна вважати і посилання на статтю 49 Договору про ЄС в спільній Комунікації Європейської Комісії та Високого представника ЄС у закордонних справах та політиці безпеки «Нова відповідь сусідству, що змінюється»⁶. Саме виходячи з цієї тези слід розглядати позицію ЄС щодо надання перспективи членства державам-партнерам СхП, зокрема Україні.

Довідково: українська дипломатія прагне домогтися принципової згоди ЄС на закріплення в Угоді про асоціацію (УА) можливості майбутнього членства України в ЄС. В цьому контексті слід мати на увазі, що не існує жодного прямого правового зв'язку між асоційованими відносинами та відкриттям перспективи членства. В правовій практиці ЄС не має такого виду асоціації, як підготовка до членства у Євросоюзі. В усіх випадках укладення угоди про асоціацію мало обмежений вплив на початок процедури приєднання до ЄС. Значно важливішим було формальне визнання з боку ЄС «кандидатського» статусу країни та подання цією країною офіційного прохання про вступ. Таким чином, в юридичній площині включення в УА тези про перспективу членства не несе ніяких наслідків ані для України, ані для ЄС. Фактично, майбутня УА не гарантуватиме вступ і може не передбачати перспективу членства, що водночас жодним чином не заперечуватиме такої можливості.

Питання про внесення положення про європейську перспективу України в майбутню Угоду має переважно політичне значення як для ЄС, так і для України. Насамперед це може змінити сприйняття України в ЄС не лише серед політичних еліт, але й більш широких суспільних верств. Так само воно матиме потужний вплив на зміст внутрішньополітичного життя України та її практичну зовнішньополітичну діяльність.

Офіційно ЄС обґрунтовує неможливість надання для України «перспективи членства» «втомою від розширення», проблемами конвергенції держав-членів ЄС, політичними та економічними проблемами всередині ЄС. Однак стратегія секторальної інтеграції держав «Східного партнерства» спрямована на побудову спільного політичного та економічного простору, що у майбутньому сприятиме

⁵ Ferrero-Waldner B. "To launch first seven Action Plans under the European Neighbourhood Policy" - Press Conference, 9 December 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/04/529&fo>

⁶ Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. "A new response to a changing Neighbourhood" - European Commission, High Representative of the European Union for Foreign and Security Policy. - Brussels, 25.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf

повноцінній інтеграції країн Східної Європи до ЄС, якщо вони матимуть таке бажання. Така позиція, що містить одночасно незаперечення можливості європейської інтеграції до ЄС та небажання надавати Україні «перспективу членства», має, на нашу думку, наступні причини:

- по-перше, ЄС зацікавлений в інтеграції східноєвропейського простору, однак наразі неготовий вкладати в цей процес необхідні ресурси. Враховуючи безапеляційну прихильність, яку показує Україна щодо європейської інтеграції, Євросоюз вважає за доцільне зайняти позицію очікування із використанням мінімальних стимулюючих засобів (в тому числі фінансових) до проведення державами-учасниками СхП необхідного комплексу реформ, які б посилили їх конвергенцію з ЄС;
- по-друге, надання «перспективи членства» державам Східної Європи має величезне геополітичне навантаження, оскільки означатиме готовність ЄС взяти на себе більші союзницькі зобов'язання по відношенню до цих держав. Враховуючи весь комплекс викликів для зовнішньої політики ЄС на пострадянському просторі і, насамперед, у його відносинах з Росією, надання «перспективи членства» Україні може порушити досить хиткий зовнішньополітичний баланс, якого Європейський Союз досяг на теперішній час.

Як результат, відсутність політичної складової в «Східному партнерстві» на даний момент цілком задовольняє Брюссель, однак робить його концептуально незавершеним та функціонально непривабливим з точки зору держав Центральної та Східної Європи.

Довідково: для кращого розуміння причин такої політичної «обережності» ЄС по відношенню до східноєвропейських країн варто розглянути розвиток європейської наукової думки до розуміння ролі ЄПС:

Протягом двох десятиліть політика ЄС щодо своїх сусідів еволюціонувала в межах конструктивістського та раціоналістського підходів. Причому, відповідні зміни в підходах мали місце також з боку держав-партнерів ЄС, зокрема України. Дослідники виокремлюють три фази розвитку політики сусідства⁷:

1) початкова – конструктивістська на час започаткування ЄПС. Протягом цієї фази ЄС (через Європейську Комісію) та держави-партнери по ЄПС робили акцент на “культурній та світоглядній спільності”;

⁷ Kratochvíl P., Tulmets E. Constructivism and Rationalism as Analytical Lenses: The Case of the European Neighbourhood Policy (22-40) // Politics in Central Europe. The Journal of the Central European Political Science Association. Number 1. June 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.politicsince.eu/documents/file/2010_06.pdf

2) друга фаза – фаза змішаного раціоналізму, під час якої наголос ставився на пріоритеті співробітництва перед інтеграцією та пріоритеті інтересів перед цінностями;

3) третя фаза (теперішній час) характеризується сильним раціоналізмом з боку обох сторін (ЄС та держав-партнерів по ЄПС) з пріоритетизацією отримання максимальних вигод від співробітництва.

Такий розвиток підходів від конструктивістського до раціоналістського був зумовлений як внутрішнім розвитком ЄС (і.е. «втома від розширення»), так і різницею у сприйнятті державами ЄС країн Центральної Європи і Західних Балкан та країн Східної Європи. Звідси виникли обмеження щодо “перспективи членства” - замість концентрації уваги на її отриманні. Державам-партнерам по ЄПС пропонувалося зосередитися на практичній стороні співробітництва та вигодах, які можна отримати від нього. Водночас держави-партнери, зокрема Україна, протистояли такій зміні у підходах і намагалися переконати ЄС в необхідності дотримуватися пріоритету “культурної та світоглядної спільності”, що була притаманна конструктивістському підходу (який виявився більш сприятливим для держав-аспірантів щодо членства в ЄС). Це і відобразилося у критичному ставленні до ЄПС загалом та «Східного партнерства» зокрема.

Посилення на сучасному етапі реалістичного підходу до «Східного партнерства» як з боку ЄС, так і з боку держав-партнерів по ЄПС, зокрема України, є позитивним явищем, оскільки дозволяє зайняти Україні більш активну позицію у відносинах з ЄС. Україна поступово відмовляється від сприйняття політики СхП як такої, що обмежує її європейську перспективу. Натомість звертається увага на цінність практичного наповнення запропонованого формату відносин. Цим самим Україна починає говорити з ЄС однією мовою та щодо конкретного предмету - умов та переваг можливих форматів співробітництва. Водночас такий підхід суттєво ускладнює для ЄС можливість розбудовувати відносини з країнами Східної Європи через асиметричну проекцію власних норм (бери або йди)⁸.

Як вже зазначалося, 2011 р. є етапним у розвитку східної політики ЄС. Однак, якщо для України та інших держав-прихильників посилення політичної складової «Східного партнерства» очевидною є потреба концептуального переоформлення, то для Брюсселя та держав Старої Європи потреба полягала в підведенні первинних підсумків функціонування СхП та внесення необхідних коректив з метою його вдосконалення.

Для України робота над «вдосконаленням» «Східного партнерства» є не менш важливою, ніж для ЄС. Насамперед необхідно усвідомити те, що СхП не є доповнюючим форматом до двосторонніх відносин України з ЄС.

«Східне партнерство» сьогодні є політикою ЄС щодо держав Східної Європи і Південного Кавказу, яка включає в себе абсолютно всі сфери взаємовідносин цих країн з ЄС.

Звичайно, Україна у процесі внесення змін у СхП може відігравати лише непрямую роль, оскільки мова йде про формування зовнішньополітичної стратегії

⁸ Шаповалова О. Східне партнерство: асиметрія очікувань і можливостей. / Шаповалова Олександра // International Review. Відносини Україна – ЄС: «Східне партнерство» у регіональному вимірі – 2010, - №3(15). – С.10 (С.4-14).

Євросоюзу. Однак значна чутливість до зовнішніх впливів самого процесу вироблення зовнішньої політики ЄС надає додаткові можливості для України.

Оцінюючи процеси вироблення східного виміру зовнішньої політики ЄС, слід враховувати виклики, що стоять перед Євросоюзом та зумовлюють постійну трансформацію підходів ЄС:

- потреба поєднання позицій всіх держав-членів Європейського Союзу;
- особливості східноєвропейського та південнокавказького напрямів, які вимагають збалансування стратегії відносин ЄС з країнами цих регіонів з одного боку, та з Росією з іншого;
- динаміку розвитку політичних процесів в східноєвропейському регіоні та на Південному Кавказі.

Україна поділяє як виклики, так і стратегічні цілі Євросоюзу щодо реалізації СхП, а саме:

- трансформацію країн регіону (їх європеїзацію);
- прив'язку країн Східної Європи до ЄС;
- посилення безпеки в регіоні Чорного моря.

В цьому контексті ключове завдання ЄС сьогодні полягає у збалансуванні у його східній політиці двох напрямів – «Східного партнерства» та відносин з Росією⁹. Успішність зовнішньої політики України залежить від вирішення схожої проблеми – поєднання євроінтеграційного та російського зовнішньополітичних напрямів.

Ключем до вирішення цього завдання могло б стати рішення Євросоюзу до наповнення СхП політичною складовою та посилення своєї політико-безпекової присутності в Чорноморському регіоні. Це вплинуло б на розстановку сил та дозволило б ЄС досягти необхідного балансу у своїй східній політиці. А для України спростило б пошук шляхів поєднання євроінтеграційного та російського зовнішньополітичних напрямів.

Враховуючи таку стратегічну мету «Східного партнерства», як посилення безпеки та стабільності в Чорноморському регіоні, досить дивно виглядає відсутність в самій ініціативі безпекового виміру співробітництва, хоча причини уникання чутливої тематики цілком зрозумілі. Усвідомлюючи неповноцінність СхП без цього виміру співпраці, ЄС заявляє про необхідність доповнення «Східного партнерства»

⁹Там само. С.14

співпрацею в рамках іншої ініціативи ЄС «Чорноморської синергії». Втім поєднання двох ініціатив мало ймовірно, хоча доповнення формату «Східного партнерства» політичним та безпековим виміром співробітництва було б дуже корисним для всіх його учасників. Це може бути здійснено через започаткування нової платформи з назвою «співробітництво у сфері політики та безпеки» або через переформатування платформи 1 в частині зміни її назви з «демократія, належне врядування та стабільність» на назву «співробітництво у сфері політики та безпеки».¹⁰ Між іншим, така платформа пропонувалася ще в шведсько-польській ініціативі щодо запровадження «Східного партнерства».

Збільшення політичної присутності Європейського Союзу в Чорноморському регіоні є важливим кроком до стратегічного наповнення східної політики ЄС. Однак Європейський Союз також повинен бути готовий до поступового збільшення політичних і функціональних можливостей СхП та надання обмежених форматів інтеграції. Зокрема ЄС міг би запропонувати в якості концептуального доповнення до «Східного партнерства» положення про перспективу отримання членства в ЄС через механізм оцінювання виконання комплексу умов – досягнення відповідних критеріїв та етапів¹¹. Критеріями залишаються Копенгагенські критерії, в якості етапів можуть бути прийняті (наприклад): функціонування Угоди про асоціацію і зону вільної торгівлі, запровадження безвізового режиму, ефективна інтеграція в європейський освітній та гуманітарний простір тощо.

Враховуючи складність сучасних політичних процесів в Європейському Союзі та в Середземноморському регіоні, досить складно говорити про часові перспективи внесення якісних змін в політику ЄС на східному напрямку. Прискорити цей процес можна лише об'єднавши зусилля зацікавлених країн. Тому Україна має врахувати можливості двосторонньої дипломатії як для вироблення спільного бачення розвитку «Східного партнерства», так і для просування необхідних змін на рівні ЄС.

¹⁰ *Polish-Swedish Proposal: Eastern Partnership - Ministry of Foreign Affairs of Poland, June 2008* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.msz.gov.pl/Polish-Swedish,Proposal,19911.html>

¹¹ *Веселовський А.* На межі. Східне Партнерство та/або Європейська Інтеграція / Андрій Веселовський (С.13-25) // Матеріали міжнародного експертного круглого столу «Східне партнерство та ідея європейської інтеграції. Можливості, обмеження і сфери співробітництва з точки зору Польщі та України» - 23 листопада 2010 року. Вроцлав 2010. –132 с.

Позиції держав-членів ЄС щодо подальшого розвитку «Східного партнерства»

Після набуття чинності Лісабонським договором посилилися процеси інституалізації та конвергенції у сфері зовнішньої політики ЄС. Однак зовнішня політика ЄС і дотепер не є цілісною: процес її вироблення – це, фактично, узгодження зовнішньополітичних стратегій та підходів держав-членів ЄС. Відповідно, подальший розвиток «Східного партнерства» залежатиме від цілей та можливостей впливу окремих держав-членів ЄС.

Враховуючи кількість держав-членів ЄС (27), доцільно обмежитися аналізом позицій країн, які найбільшим чином впливають на формування зовнішньої політики ЄС: Франції, Німеччини та Великобританії. Також доцільно розглянути інтереси та можливості щодо формування та реалізації СхП найближчих сусідів України – держав Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина).

Європейська політика сусідства була і залишається яскравим прикладом протистояння зовнішньополітичних інтересів держав-членів Європейського Союзу. Головна розбіжність проходить між підходами до ЄПС середземноморських держав-членів ЄС і центральноєвропейських держав-членів ЄС. В той час, як перші виступають за зміцнення присутності Євросоюзу в Північній Африці, держави Центральної Європи віддають перевагу східному виміру зовнішньої політики ЄС.

Посилення середземноморського виміру ЄПС традиційно обстоюють Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Словенія, Кіпр, Мальта. Найвпливовішою серед цих країн залишається **Франція**.

Довідково: французька зовнішньополітична стратегія і бачення світового порядку ґрунтуються на наступних елементах:

- прагнення до багатополлярної моделі світоустрою і несприйняття домінування двох чи одного полюсів сили;
- гуманізація процесу глобалізації і прагнення до подолання його «односторонності» - глобалізація не повинна призводити до «американізації» світу;
- усвідомлення історичної місії Франції бути провідником і захисником базових прав людини, демократії, прав суверенних народів і міжнародного права.

В умовах обмеженості власних ресурсів і можливостей, саме європейський інтеграційний проект розглядається Францією як інструмент реалізації цієї стратегії. Побудова Європи як міжнародної потуги (*Europe-puissance*) має стати своєрідним мультиплікатором впливу і ваги Франції у світі. Це, у свою чергу, передбачає необхідність забезпечення лідируючої ролі Франції у ЄС, її активності і ініціативності.

Процес розширення ЄС на Схід поставив перед ЄС загалом та Францією зокрема низку серйозних викликів. Негативні наслідки цих викликів вплинули не

тільки на позицію французького політикуму, але і на суспільну думку. Об'єктивні реалії змусили Францію скоригувати традиційну голістську концепцію єдиної Європи «від Атлантики до Уралу». Сьогодні Франція займає скоріше негативну позицію щодо подальшого розширення ЄС.

Маючи значний зовнішньополітичний інтерес в Середземноморському регіоні, Франція доклала багато зусиль щодо концентрації інституційних можливостей та фінансових інструментів ЄС саме на цьому напрямку.

Довідково: 17 лютого 2011 р. міністри закордонних справ Франції, Іспанії, Греції, Словенії, Кіпру і Мальти направили Кетрін Ештон, Високому представнику ЄС із закордонних справ і політики безпеки, листа з обґрунтуванням потреби збільшення допомоги ЄС для країн Північної Африки в період переходу до нової політичної, економічної та соціальної моделі¹². У листі ЄПС змальовується як один з інструментів, який має застосовувати ЄС на Близькому Сході задля модернізації регіону і розгортання своєї присутності в ньому. Автори висловлюють жаль з приводу занадто значних, на їхню думку, асигнувань для Східної Європи. У листі говориться, що ЄС пропонує всього € 1,80 на душу населення в Єгипті, € 7 - в Тунісі і до € 25 в Молдові, і стверджується, що ці відмінності є «важкими для виправдання і підтримки країн Близького Сходу» із врахуванням перетворень, які там відбуваються нині. Автори стверджують, що двосторонні та регіональні допомоги ЄС повинні бути переглянуті, починаючи з поточного фінансового періоду в 2011-2013 рр., з метою більш точного відображення нових завдань у сфері зовнішньої політики ЄС.

Однак Єврокомісія відхилила ці аргументи і заявила, що в цілому у фінансовій допомозі ЄС на душу населення Схід і Південь майже рівні.

Не розглядаючи Східну Європу та Південний Кавказ як регіони свого стратегічного інтересу, Франція бачить головною складовою східноєвропейського виміру зовнішньої політики ЄС політику щодо Росії. Відповідно її участь у формуванні «Східного партнерства» носить, як правило, обмежуючий характер. У багатьох аспектах Франція та інші країни, що підтримують середземноморський вимір зовнішньої політики ЄС, наводять ті самі **негативні аргументи** щодо поглиблення східного виміру зовнішньої політики ЄС, що й Росія. Зокрема йдеться про:

- неготовність східноєвропейських країн адаптувати навіть мінімальний набір європейських стандартів;
- їх фінансову неспроможність діяти на європейському енергетичному ринку;
- потребу узгодження інтеграції на європейському та євразійському просторі.

¹² Non-papier. Action de l'Union européenne en direction du voisinage Sud. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Lettre_a_Mme_Ashton.pdf; http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/11-02-17_Non-papier_Action_de_l_Union_europeenne_en_direction_du_voisinage_Sud.pdf

Варто окремо зупинитися на французькій позиції щодо можливого членства України в ЄС. Серйозні застереження Франції щодо розширення ЄС за рахунок України підкріплюються наступними специфічними чинниками:

- територіальні і демографічні масштаби України роблять її гіпотетичне приєднання до ЄС надто дорогим (як в економічному так і адміністративному сенсі), а структура української економіки (зокрема її потужний агропромисловий і авіаційно-космічний потенціал) роблять її природнім конкурентом французьких виробників;
- історично Україна, як і регіон Східної Європи загалом, не входить у сферу впливу чи геополітичних інтересів Франції. Традиційним ключовим партнером Франції в регіоні є Росія, яку офіційний Париж розглядає як один з полюсів впливу у рамках багатополусної моделі світу. Росія ж розглядає простір СНД як сферу своїх особливих інтересів. Прагнучи підтримувати добрі відносини з Москвою, Франція займає пасивну позицію відносно України.

Довідково: демонстрацією такої політики стало блокування Францією (як і Німеччиною) надання Україні Плану дій щодо членства в НАТО на Бухарестському саміті (2008 р.). Показовою є й очевидна непропорційність у динаміці українсько-французьких політичних контактів на вищому рівні: з 1991 по 2010 р. Президент України 6 разів відвідав Францію з офіційними і робочими двосторонніми візитами у той час, як в активі французької сторони лише один державний візит (1998 р.). Для офіційного Парижа досить важливою є нормалізація українсько-російських відносин, але це не міняє його стратегічного підходу до України.

Французькі стратеги не бачать можливостей для вступу України до ЄС щонайменше до 2020 р. Така позиція підкріплюється негативним ставленням французького суспільства щодо розширення ЄС. Враховуючи те, що у Франції в 2012 р. мають відбутися президентські вибори, очевидно, що обережно-негативна позиція Франції щодо перспектив розширення ЄС за рахунок країн Східної Європи залишатиметься найближчим часом незмінною. Щодо більш віддаленої перспективи, на думку французьких експертів, залишаються відкритими два сценарії:

- приєднання України до ЄС, якщо умови в майбутньому дозволять Євросоюзу відновити процес розширення, не ставлячи під загрозу амбітні цілі ЄС;
- оновлення і продовження політики сусідства у більш тісному варіанті.

Об'єктивні геополітичні реалії, прагнення сприяти консолідації ЄС у питанні формування політики на східному напрямі, а також бажання стимулювати реформи в

Україні зумовлюють підтримку Францією наближення України до ЄС, але без визначення чіткої перспективи членства.

Довідково: Франція ще у 2007 р. виступила з ініціативою про надання Україні статусу «асоційованого партнера» ЄС. Французькі пропозиції виявилися достатньо амбітними і прогресивними і, фактично, окреслили основні напрями і завдання, які конкретизувалися у подальшому в процесі переговорів щодо укладання нової посиленої угоди України з ЄС.

Саме під час головування Франції у Раді ЄС у другій половині 2008 р. було досягнуто політичного рішення щодо формулювання назви нової Угоди як Угоди про асоціацію.

Сьогодні **Франція підтримує поглиблення відносин між Україною і Євросоюзом в рамках вже існуючих механізмів співпраці і ініціатив**, а також сприяє процесу вироблення нової посиленої угоди між Україною і ЄС.

Показовою є теза, яку висловив в інтерв'ю газеті «День» міністр закордонних справ Франції А.Жюппе. Серед іншого він зазначив, що ЄС «взяв до відома європейські прагнення України», проте відносини між Україною та ЄС в рамках політики сусідства та «Східного партнерства» спрямовані на зміцнення стосунків і «не передбачають їхньої майбутньої еволюції» (22 квітня 2011 р.)¹³.

Зовнішньополітичні інтереси **Німеччини** як лідера Євросоюзу та однієї з найбільших економік світу значним чином впливають на формування та реалізацію зовнішньої політики ЄС, особливо її східного виміру. Східна Європа, Південний Кавказ та Західні Балкани залишаються традиційною сферою впливу Німеччини. Саме позиція Німеччини зіграла вирішальну роль у формуванні «Східного партнерства» у його сьогоденнішому вигляді.

Довідково: у листі до Кетрін Ештон 21 лютого 2011 р. німецький міністр закордонних справ Г. Вестервелле зазначає, що Німеччина не віддає перевагу Півдню чи Сходу і виступає проти збільшення коштів не лише для Півдня, а для всіх напрямків ЄПС. Берлін стверджує, що будь-яка фінансова допомога ЄС сусідам має бути обумовлена прогресом у галузі демократії, верховенства закону та прав людини. Водночас Німеччина виступає за розширення торгівлі із сусідніми країнами, в тому числі шляхом відкриття ринку ЄС для їхньої сільськогосподарської продукції. Берлін також прагне, щоб ЄС відмовився від виплати допомоги сусідам через 7-річні фінансові програми. Замість цього пропонується виділення тільки половини суми від попередньої схеми, а решта може бути надана, тільки якщо сусідні країни покажуть реальний перебіг реформ. Ті країни, які не виявляють великого прогресу, повинні отримувати менше коштів через сектори бюджетної підтримки. Замість цього, увагу слід приділяти підвищенню ефективності установ, парламентів і судової влади.

¹³ Україна, Лівія і мотивація Франції. // «День», №72, 22 квітня 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.day.kiev.ua/290619?idsource=208885&mainlang=ukr>

Докладаючи зусиль для розвитку «Східного партнерства» Берлін стоїть на абсолютно реалістських позиціях та розглядає дану ініціативу як інструмент реалізації насамперед власних економічних та політичних інтересів:

1. У рамках СхП основним пріоритетом для Німеччини виступає посилення економічного співробітництва. Берлін значно активізував свою діяльність, що позначається динамічним зростанням як німецького експорту, так і інвестицій¹⁴.

Довідково: ФРН є однією з найбільш потужних країн-експортерів промислових товарів: з 1986 по 2008 рр. Німеччина 10 разів посідала 1-е місце у світі за обсягами експорту, випереджаючи США та Японію, однак в 2009 р. поступилася Китаю, а в 2010р. вже посіла 3-тє місце¹⁵. Частка зовнішньої торгівлі ФРН у ВВП є дуже високою (у 2010 р. - 71,6%). Зважаючи на це, Німеччина дуже зацікавлена у розширенні своєї присутності на зовнішніх ринках, зокрема на українському.

Для України Німеччина є найважливішим після Росії торговельним партнером, але світова економічна та фінансова кризи досить негативно вплинула на обсяги торговельного обігу: якщо з 2005 р. він стрімко зростав з 4,67 млрд.дол.США до 10,05 млрд.дол. у 2008 р., то у 2009 р. - становив 5,8 млрд.дол. За даними Федерального бюро статистики ФРН, оприлюдненими у березні ц.р., обсяги двосторонньої торгівлі між Україною та ФРН у 2010 р. досягли 7955,93 млн.дол. (експорт до України - 5839,71 млн.дол., а імпорт – 2116,22 млн.дол.)¹⁶.

ФРН є другим після США донором двосторонньої допомоги Україні, а також посідає друге місце (після Кіпру) за обсягом прямих інвестицій (ПІ) в Україну. Станом на 01.04.2011 Німеччина інвестувала в Україну 7153,4 млрд.дол.США¹⁷, що складає 15,7% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку України в цілому¹⁸.

2. З точки зору Німеччини, «Східне партнерство» не є передвступним інструментом, який посилює очікування членства в ЄС у країнах-партнерах та їх «адвокатів» серед держав-членів ЄС. Серед аргументів «проти» з німецького боку називаються: зменшення «керованості» ЄС та суттєва зміна владного балансу в ЄС через будь-яке подальше збільшення (особливо, за рахунок України і Туреччини).

Довідково: у цьому контексті найбільші застереження з боку Німеччини щодо можливих наслідків впровадження СхП викликає мова заяв та документів стосовно «Східного партнерства» та рівень відносин Євросоюзу з країнами-учасниками в рамках ініціативи. Німеччина очолила групу держав-членів ЄС, які висунули велику кількість застережень щодо підсумкової декларації за результатами установчого самміту СхП в Празі (7 травня 2009 р.).

Саме Німеччина наполягла на використанні терміну «Східноєвропейські партнери» замість «Європейські партнери», щоб упередити використання цими країнами посилання на статтю 49 Лісабонського договору. ФРН підтримала також вибір назви для нових поглиблених двосторонніх угод з країнами-партнерами як «Угод про асоціацію» з метою

¹⁴ Gotkowska J. Germany and the Eastern Partnership // 2010-06-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.easternpartnership.org/publication/politics/2010-06-18/germany-and-eastern-partnership>

¹⁵ World Trade Report 2011 // World Trade Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf - Р. 25

¹⁶ Федеральне відомство статистики Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.destatis.de

¹⁷ Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁸ Водночас, більшу частину інвестицій складають кошти від приватизації в 2005 р. німецькою компанією Mittal Steel Germany GmbH українського комбінату «Криворіжсталь».

запобігти конотацій із «Європейськими угодами», які були укладені з країнами ЦСЄ в 90-х, що вже вступили в ЄС. Окрім цього, ФРН систематично виступає проти використання в подібних документах понять «стратегічний» або «інтеграційний процес» по відношенню до адаптації національних законодавств до *acquis communautaire*.

3. Німеччина підтримує лібералізацію візового режиму з країнами-учасницями СхП, однак наполягає на довгостроковій перспективі запровадження безвізового режиму.

4. Співробітництво у рамках багатостороннього виміру СхП не є пріоритетним для ФРН. Окрім наполегливого просування участі Росії у багатосторонніх проектах, Німеччина не дуже активно залучена до даного формату.

Така позиція Німеччини, незважаючи на її визначний вплив на розвиток «Східного партнерства», дає підстави констатувати, що **розбудова відносин ЄС з державами-учасницями «Східного партнерства» та розвиток самого СхП займають в зовнішньополітичних пріоритетах Німеччини другорядну роль.**

Сьогодні головні зовнішньополітичні зусилля Німеччина спрямовує на вирішення численних внутрішніх проблем всередині ЄС, таких як: подальша конвергенція нових держав-членів ЄС, налагодження механізмів імплементації Лісабонського договору, а також подолання наслідків світової економічної та фінансової кризи та кризи єврозони.

Важливу роль у зовнішній політиці Німеччини відіграють її відносини з Росією. Тому Німеччина наголошує, що «Східне партнерство» не повинно викликати «роздратування» Москви і ставити під загрозу стратегічне партнерство між ЄС і Росією.

Довідково: на початку 2008 р. міністр закордонних справ ФРН (тоді Ф.-В. Штайнмаєр¹⁹) представив своє бачення нової Східної політики ЄС, яка базувалася на принципах Східної політики Віллі Брандта, в основі якої була Росія. Це стало причиною того, що на початковому етапі німецький уряд, зокрема, соціал-демократи, виступили категорично проти польської ідеї щодо «Східного партнерства»²⁰, в якому вони побачили загрозу відносинам ФРН та РФ. Однак така нова Східна політика соціал-демократів вступила у протиріччя з баченням їх партнерів по коаліції, які під поняттям «Європейська східна політика» вбачали не лише Росію, але й інші держави Східної Європи та Південного Кавказу. Ідея СхП знайшла широке схвалення в німецькому Бундестазі, хоча із застереженнями.

В цей же період відчутно змінилося у критичний бік сприйняття Росії в самій Німеччині. Втім рівень двостороннього економічного співробітництва між Німеччиною та РФ залишається визначальним чинником. На зміну стратегії щодо Росії як ЄС в цілому, так і

¹⁹ На цей час в Німеччині перебувала при владі Велика коаліція (у складі Християнсько-демократичного союзу / Християнсько-соціального союзу (ХДС/ХСС) та Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН))

²⁰ *Ochmann C. Die Zukunft der Östlichen Partnerschaft aus deutscher Sicht // Bertelsmann Stiftung, Mai 2010. 12 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SIDFE209EB3-8DF2B811/bst/xcms_bst_dms_31394_31395_2.pdf*

Німеччини зокрема, вплинули події російсько-грузинського збройного конфлікту. Після цих подій в Берліні та Брюсселі панувала концептуальна «порожнеча», яка вимагала термінового наповнення. Як канцлер ФНР А.Меркель, так і міністр закордонних справ Ф.-В. Штайнмаєр дійшли одностайної позиції щодо необхідності подання чіткого сигналу Росії та східним сусідам. Внаслідок цього 1 вересня 2008 р. відбувся екстрений самміт ЄС, на якому і була представлена оцінка майбутнього «Східного партнерства».

В 2011 р. на порядок денний ЄПС вийшли складні політичні процеси в країнах Північної Африки. Це відповідним чином вплинуло на позицію Німеччини. Більшість заяв та виступів німецьких політиків останнім часом присвячена подіям «Арабської весни» та пошуку шляхів мирного врегулювання ситуації. «Східному партнерству» приділяється набагато менше уваги, часто, навіть, лише у контексті подій у Білорусі.²¹

Особливості сучасного розвитку Європейського Союзу демонструють зростаючий вплив Німеччини в рамках цього об'єднання. Обов'язковими умовами продовження власного поступального розвитку Німеччина бачить стабілізацію та збереження існуючої економічної системи Євросоюзу та створення ефективних механізмів фінансового управління всередині ЄС.

Довідково: Свого часу Німеччина як жодна інша країна отримала вигоду від впровадження євро. Нині ж можливий дефолт Греції загрожує дестабілізацією усієї системи євросони. Вагання Німеччини щодо доцільності втручання та допомоги грецькому уряду навесні 2010 р. мали серйозні негативні наслідки. Результатом тривалих і надзвичайно складних перемовин в ЄС стало впровадження в травні 2010 р. «Європейського фонду фінансової стабільності» (European Financial Stability Facility (EFSF)). Це було лише тимчасовим запобіжним заходом, втім через загрозу подальших дефолтів деяких інших держав євросони даний механізм був терміново реформований, що призвело до надзвичайного посилення ролі Німеччини у сфері контролю та розпорядження фінансами Фонду, а також борговими зобов'язаннями держав ЄС. Сьогодні фактично Німеччина контролює EFSF, і як результат, від неї тепер залежить доля усіх держав ЄС, яким рано чи пізно знадобиться фінансова допомога. Наразі до зони ризику потрапила навіть Франція.

Водночас після останніх двох хвиль розширень у 2004 р. й, особливо, у 2007 р., зтяжнього процесу конвергенції нових членів, у Німеччині суттєво зріс рівень т. зв. «інтеграційної втоми», про що свідчать заяви політичної еліти та опитування громадської думки²². До того часу питання про можливість вступу до ЄС східних країн-партнерів було відкритим, хоча й відкладеним на невизначений термін.

²¹ Репрезентативним з цієї точки зору став виступ міністра іноземних справ ФРН Г. Вестервелле 25 травня 2011 р. У своєму виступі Г. Вестервелле, зокрема, зазначив, що німецький уряд в цілому підтримує ідею нової орієнтації ЄПС за принципом «більше за більше», але більшої уваги сьогодні присвячує проблемам Середземноморських країн. Водночас, міністр підкреслив, що і східні сусіди потребують уваги, зазначивши, що «тим не менш, там спостерігаються процеси, які певним чином викликають занепокоєння».

²² Bendiek A., Lippert B., Schwarzer D. Entwicklungsperspektiven der EU. Herausforderungen für die deutsche Europapolitik // SWP-Studien – 18. Juli 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2011_S18_bdk_lpt_swd_ks.pdf

Довідково: у владних колах ФРН шириться риторика, спрямована на необхідність визначення чітких рамок розширення ЄС (передвиборча програма і заяви представників правлячої партії Християнсько-демократичний союз)²³, зупинки процесу розширення з метою фази консолідації (за винятком вступу Хорватії і за визначених умов Ісландії), жорсткого дотримання і виконання передвступних критеріїв у майбутньому та небажання дати перспективу членства всім східноєвропейським сусідам. Також Німеччина відкрито визнає про відсутність в ЄС ресурсів та спроможностей інтегрувати Україну. Зокрема, вже у 2006 р. федеральний канцлер А. Меркель, проголошуючи урядову заяву щодо європейської політики, наголосила: «У найближчому майбутньому ми не зможемо нікому давати обіцянки стосовно перспектив членства»²⁴.

Тому позиція канцлера А. Меркель протягом тривалого часу зводилася до намагання знайти нову форму відносин ЄС та України, в якості якої могла б виступити «тісна співпраця» як проміжна фаза між діючою нині Європейською політикою сусідства (ЄПС) і повноправним членством у ЄС. При цьому наголошувалося, що і на цій стадії не слід давати українському керівництву певних обіцянок чи визнавати перспективи України стати кандидатом до ЄС.

Разом з тим, регіони Східної Європи та Південного Кавказу залишаються дуже важливим для ЄС загалом та Німеччини зокрема. Головні інтереси Німеччини тут полягають у:

- забезпеченні стабільного та безпечного енергопостачання;
- розширенні сфери економічної присутності;
- створенні навколо ЄС простору стабільності та безпеки.

Досягнути поставлених цілей Німеччина бачить за можливе, забезпечивши «прив'язку» регіонів Східної Європи та Південного Кавказу до ЄС. До того ж, потужна політична та економічна присутність ЄС в державах Східної Європи та Південного Кавказу сприяла б знаходженню більш вигідного для ЄС та Німеччини балансу у відносинах з Росією.

Враховуючи те, що Україна відіграє сьогодні важливу роль у формуванні та реалізації «Східного партнерства», доцільно розглянути чинники, які здійснюють визначальний вплив на відносини між Україною та Німеччиною:

По-перше, українське питання не є для Німеччини пріоритетним та користується незначною увагою всередині країни. Водночас з огляду на те, що Україна є безпосереднім сусідом Євросоюзу, Німеччина проголошує зацікавленість у

²³ *Gemeinsam für Deutschland – mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU, SPD. 11.11.2005* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cducsu.de/upload/koavertrag0509.pdf>; *Wachstum. Bildung. Zusammenhalt. Der Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cdu.de/portal2009/29145.htm>; *Wir haben die Kraft. Regierungsprogramm 2009 – 2013 (CDU/CSU)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Programme_Bundestag/2009-2013_Regierungsprogramm_Wir-haben-die-Kraft_Gemeinsam-fuer-unser-Land.pdf

²⁴ *Regierungserklärung durch die Bundeskanzlerin Angela Merkel zur Europapolitik. // Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. – 35. Sitzung – Berlin – 11. Mai 2006*

підтримці подальших демократичних перетворень в Україні. Принцип, яким керується при цьому ЄС загалом та Німеччина зокрема, є таким: без стабільної України не можна говорити про стабільність в Східній Європі. Однак Україна при цьому розглядається в якості т.зв. “буферної зони”, безпека якої може гарантувати безпеку на східних кордонах ЄС.

По-друге, як вже зазначалося, одним з основних зовнішньополітичних пріоритетів Німеччини є її особливі відносини з РФ, які мають безпосередній вплив на позицію Німеччини щодо України. А.Меркель в цілому продовжує курс попереднього федерального канцлера на тісне співробітництво з Росією, насамперед в економічній сфері. Тому розвиток українсько-німецьких відносин буде і надалі суттєво залежати від німецько-російського співробітництва, а можливості покращення відносин між Києвом та Берліном в жодному випадку не будуть суперечити спільним інтересам Берліна та Москви.

По-третє, чинником, який негативно впливає на динаміку політично-інституційного співробітництва між Україною та Німеччиною, у Берліні вважають повільний прогрес Києва на шляху реформ, необхідних для позитивних перетворень у державі та непослідовність у їх впровадженні.

Роль **Великобританії** як глобального гравця та однієї з трьох найвпливовіших країн ЄС зумовлює її системну присутність та активність щодо Східної Європи. Для британського підходу, з одного боку, є притаманним традиційний ізоляціонізм у європейській політиці, а з іншого - прихильність до ідеї розширення європейського простору на противагу створенню потужних наднаціональних структур у Брюсселі і зміцненню впливу континентальних Франції і Німеччини. Це мало прояв у ініціюванні у 2002 р. ідеї «нового сусідства», яка сприяла формуванню ЄПС. Водночас Великобританія не декларувала і не декларує особливих інтересів в Східній Європі та на Південному Кавказі

Довідково: серед пріоритетів порядку денного сучасної британської зовнішньої політики, які були озвучені міністром закордонних справ Сполученого Королівства Вільямом Хагом (1.07.2010), Європейський Союз згадується в контексті потреби забезпечення зростання британського впливу в інституціях ЄС (зокрема, через збільшення кількості британських службовців) та потреби збільшення впливу самого Євросоюзу у інших багатосторонніх організаціях та форумах. Велика увага приділяється можливостям двосторонньої дипломатії в рамках ЄС, зокрема, міністерство закордонних справ Великобританії вважає необхідним напрацювання системи інтенсивних зв'язків з середніми

та малими державами-членами ЄС. Серед великих країн ЄС пріоритетними партнерами для Великобританії залишаються Франція та Німеччина.

З огляду на те, що сьогодні Сполучене Королівство не має життєво-важливих інтересів щодо держав СхП, всі його заяви щодо «Східного партнерства» знаходяться в руслі офіційної позиції ЄС. Враховуючи тенденцію до оптимізації зусиль та витрат у сфері британської зовнішньої політики, можна вважати, що Великобританія і надалі продовжуватиме вибудовувати свою політику щодо держав «Східного партнерства» на основі регіоналізму та кластерного підходу (визначення спільних інтересів та позицій) та дотримуватиметься офіційної позиції Брюсселю. Посилення інтересу Великобританії до Східної Європи та Південного Кавказу можливе за умови суттєвих геополітичних змін або постання нових викликів в регіонах, або за умови посилення до цих регіонів уваги Сполучених Штатів Америки.

Головним інтересом для Великобританії в співпраці з державами «Східного партнерства» і Україною зокрема, залишається нарощування британської економічної присутності в країнах СхП і, відповідно, створення сприятливих умов для діяльності британського бізнесу.

Британські економічні інтереси в країнах СхП вимагають забезпечення стабільності та підтримку процесів глобалізації. Для цього зовнішньополітичні зусилля Лондона спрямовуватимуться на:

- підтримку підписання УА включно з ЗВТ між ЄС та державами СхП;
- підтримку досягнутого рівня безпекового співробітництва в Східній Європі та на Південному Кавказі;
- підтримку балансу відносин у трикутнику держави СхП – ЄС - Росія;
- наголос щодо необхідності гарантування принципів функціонування демократії в державах «Східного партнерства».

Таким чином, підтримка зв'язків між Україною і Євросоюзом та перебування України у сфері впливу ЄС є в інтересах Великобританії. Водночас Великобританія сьогодні вважає, що існуючі формати та ініціативи забезпечують достатній рівень співпраці між Україною та ЄС. Риторика Великобританії щодо європейських перспектив України не ставатиме більш інтенсивною. Великобританія зберігатиме досягнутий рівень співробітництва з Україною та розширюватиме його в основному через формати регіональної співпраці.

В усіх питаннях переговорного процесу між Україною та ЄС щодо УА, створення ЗВТ та лібералізації візового режиму, британський уряд повністю асоціює свою позицію з офіційною позицією ЄС. Однак вартими уваги є заяви Міністерства закордонних справ Великобританії щодо доцільності надання «перспективи членства в ЄС» тим державам «Східного партнерства», які про це просять. Цим британський підхід до розвитку СхП відрізняється від німецького та французького. Зокрема Міністр зі справ Європи Девід Лідінгтон під час свого виступу у Відні (15.02.2011) зазначив: «Переконаний, що Європа повинна змінити свою риторику: для того щоб «Східне партнерство» досягло свого потенціалу, воно має заохочувати своїх учасників.... Воно може допомогти їм на шляху до можливої подачі заявки на членство, якщо це те, чого вони прагнуть... Ніхто не повинен мати ілюзій щодо того, що членство стане можливим в найближчому майбутньому. Але наш обов'язок, як перед нашими партнерами, так і перед нами самими – залишати ці двері відчиненими.»²⁵

Водночас **найбільш мотивованими прихильниками ідеї про поглиблену інтеграцію країн СхП є центральноєвропейські держави, зокрема держави Вишеградської групи (ВГ).** Ці сусідні країни, що окрім економічних інтересів, мають потребу налагодження сприятливого середовища для міжлюдських контактів та забезпечення власної безпеки (включно енергетичної та безпеки на східних кордонах), зацікавлені у капіталізації свого впливу щодо формування європейської політики. Така філософія обумовлює формування їхнього своєрідного патронажу щодо відносин, які складаються між ЄС та державами Східної Європи.

Довідково: держави Вишеградської групи дотримуються чіткого переліку пріоритетів та принципів розвитку СхП, що, в тому числі, знайшли відображення у спільній декларації (3 березня 2011 р.), а саме:²⁶

- будівництво довгострокових відносин між країнами СхП та ЄС на основі дотримання демократичних стандартів, чому сприятиме залучення представників громадянського суспільства, регіональних та місцевих органів влади до формування політики партнерства, використання інструменту транскордонного співробітництва;
- дотримання принципів диференціації та обумовленості у відносинах з східноєвропейськими країнами, що означає надання більшої підтримки тим країнам, які швидше і більш ефективно здійснюють необхідні реформи, а, отже, вирішення проблеми

²⁵ Minister for Europe David Lidington speaks on the merits of EU enlargement during his visit to Vienna. EU enlargement - a UK perspective. 15 February 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fc.gov.uk/en/news/latest-news/?view=Speech&id=551925482>

²⁶ *The Visegrad Group and Germany Foreign Ministers Statement on the Eastern Partnership Bratislava, March 3, 2011* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovakia.kiev.ua/site/ua/news/78.html>.

«малої винагороди» для успішних країн. Водночас Азербайджан, Білорусь, Вірменія мають отримати можливість обирати з «меню» пропозицій, які можуть бути реалізованими в рамках СхП;

- прискорення процесу підготовки чи укладення угод про асоціацію та зону вільної торгівлі;
- лібералізація візового режиму, яка повинна привести до його відміни, між країнами Східної Європи та ЄС, включно з використанням інструменту «малого прикордонного руху»;
- підтримка створення Цільового фонду технічної підтримки СхП, ідеї започаткування Бізнес-форуму СхП, розвитку міжгалузевого співробітництва, що сприятиме інтеграції у внутрішній ринок ЄС;
- необхідність диверсифікації джерел енергопостачання ЄС;
- збільшення фінансування СхП у наступній фінансовій перспективі ЄС (2014-2020 рр.), зокрема запровадження об'єктивних та прозорих критеріїв поділу фінансування в рамках ЄПС, надання додаткової підтримки партнерам, які найкраще імплементують європейські стандарти, затвердження на саміті СхП у Варшаві переліку ініціатив та проектів, які будуть підтримані Європейською Комісією. Такий підхід розглядається, певним чином, як форма протидії Росії, яка для поширення свого впливу активно використовує фінансові важелі, наприклад, у формі ціноутворення на газ;
- поширення у країнах СхП центральноєвропейського досвіду реформ, для чого може використовуватися, поміж іншим, формат «В-4 + Україна», тобто спонукання до системних перетворень на основі європейської моделі;
- залучення до підтримки проектів та інвестування у Східній Європі сусідніх країн, зокрема Австрії, а також формування програми підтримки трансформації, регіональної співпраці та громадянського суспільства в рамках функціонування Вишеградського фонду.

Таким чином, країнами ВГ просувається модель розвитку партнерства у форматі «увесь ЄС забезпечує фінансування СхП, країни Центральної Європи управляють ним». Це пояснюється, з одного боку, кращим розумінням колишніми членами соцтабору проблем, які потрібно вирішити східним сусідам, власним досвідом адаптації до європейських стандартів, зацікавленістю у формуванні ареалу стабільності поблизу своїх кордонів. Водночас «нові» члени ЄС не є спроможними забезпечити ресурси для реалізації цих планів, тому стимулюють залучення ресурсів з інших джерел.

Незначні можливості до зовнішньополітичного впливу спонукають держави Центральної Європи узгоджувати свої позиції та об'єднувати зусилля в рамках ВГ. Те саме стосується і політики «Східного партнерства». Водночас кожна держава ВГ має власні особливості зовнішньополітичної діяльності, на які варто звернути увагу.

Найбільш зацікавленою у розробці та впровадженні ефективної Східної політики Євросоюзу залишається **Польща**. Ідея розробки східного виміру зовнішньої політики ЄС висувалася Польщею ще до її вступу до ЄС. Після вступу Польщі до Євросоюзу,

одним із головних завдань польської зовнішньої політики стало закріплення за Польщею ролі «куратора» зовнішньої політики ЄС у Східній Європі.

В 2011 р. дві країни Вишеградської групи (Угорщина та Польща) головуєть в ЄС. Наразі має місце польське головування, під час якого і заплановано проведення саміту «Східного партнерства». В програмі свого головування в ЄС Польща обмежилася щодо СхП загальною риторикою, яка притаманна Брюсселю²⁷. Відсутність в програмних документах польського головування посиленних акцентів щодо «Східного партнерства» свідчить про концентрацію зовнішньополітичних зусиль Польщі на інших напрямках.

Довідково: зокрема теперішнім зовнішньополітичним пріоритетом Республіки Польща є посилення власного впливу у ЄС та НАТО. Своє членство в ЄС Варшава розглядає як безумовну перевагу та інструмент забезпечення безпеки та економічного розвитку. Поточним польським інтересом в економіці ЄС залишається недопущення скорочення асигнувань у сферу сільського господарства та зняття обмежень на європейському внутрішньому ринку. Польща також висловила підтримку економічній політиці ЄС, зокрема, антикризовим заходам до 2013 р.

Безперечно, «Східне партнерство» залишається одним з важливих напрямів зовнішньої політики Польщі, в тому числі в якості інструменту реалізації польських інтересів в Східній Європі. Польща претендує на роль лідера у відносинах між «новими сусідами» на Сході та ЄС, відстоюючи, поряд з інтересами ЄС, і власні інтереси у контексті своєї східної політики (економічні у країнах СхП і підвищення політичної ваги всередині європейської спільноти). Для Польщі є важливим входження держав «Східного партнерства» в спільний з ЄС економічний та політичний простір, оскільки це вирішує одразу декілька поточних польських зовнішньополітичних завдань:

- створення сприятливих умов для економічної присутності Польщі та посилення її політичного впливу в країнах СхП;
- збереження смуги стабільності за східним кордоном Польщі.

Польща має інший, більш ускладнений, характер відносин з Росією, ніж Німеччина чи Франція. Цей чинник дає їй можливість використовувати більш потужну риторіку щодо перспектив членства в ЄС держав СхП, зокрема України. Важливим є

²⁷ *Programme of the Polish Presidency of the Council of the European Union. 1 July 2011 – 31 December 2011.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pl2011.eu/sites/default/files/users/shared/o_prezydencja/programme_of_the_polish_presidency_of_the_council_of_the_eu.pdf; *The future Polish, Danish and Cypriot Presidencies. Brussels, 17 June 2011.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pl2011.eu/sites/default/files/users/shared/o_prezydencja/18miesieczny_en.pdf

те, що Польща та інші держави ВГ сприймають держави Східної Європи як цивілізаційно близькі собі, а відтак – європейські.

Просуваючи позицію про потребу документального надання Україні, Молдові, Грузії європейської перспективи, Польща наголошує, що мінімальним завданням СхП є приведення їх національного законодавства до вимог Євросоюзу, що неможливо здійснити без проведення внутрішніх реформ, а також без досягнення прогресу у сфері демократизації.

Згідно офіційної позиції Польщі сьогоднішніми пріоритетами подальшого розвитку «Східного партнерства» є:

1. Використання механізмів СхП для досягнення безвізового режиму для країн-учасниць, особливо для таких, як Україна (враховуючи її важливість), Білорусі (через потребу подолати ізоляцію її громадян від Заходу) та Грузії (через необхідність вирішення певних міжетнічних проблем).

2. Перетворення СхП на політичний форум для обговорення енергетичної безпеки європейського регіону (незважаючи на економічну слабкість ініціативи) і інструмент досягнення вирішення енергетичних питань.

3. Розвиток участі молоді країн-учасниць СхП в освітніх програмах ЄС.

4. Спрямовування фондів ЄС на реконструкцію та збереження культурних пам'яток в країнах «Східного партнерства».

5. Аналіз та визначення можливості використання програми «Східного партнерства» для посилення економічних зв'язків між Польщею та країнам СхП .

Значний інтерес до розвитку «Східного партнерства» приділяє **Чехія**, яка з 1 липня 2011 р. головує у Вишеградській групі. Саме Чехія вперше оприлюднила концепцію «Східного партнерства» в документі «не для друку» в 2007 р., а подальше польсько-шведське ініціювання СхП у 2008 р. зрештою призвели до офіційного прийняття цієї політики на самміті в Празі у 2009 р.

Невеликі розміри та незначна геополітична вага обмежують можливості Чеської Республіки (ЧР) впливати та розвиток політичних процесів на міжнародній арені, тому Чехія вважає за важливе використовувати можливості зовнішньої політики ЄС задля досягнення власних зовнішньополітичних цілей.

Довідково: в рамках ЄС чеська політика сьогодні зосереджена на економічних питаннях, зокрема на подоланні наслідків економічної кризи, реформуванні бюджету ЄС, регуляторної політики та спільного ринку ЄС.

У сфері зовнішньополітичної діяльності ЄС в якості пріоритетів діяльності визначена підтримка розширення ЄС за умови збереження нинішніх критеріїв вступу. Чеський уряд підтримує розширення ЄС на Західні Балкани. Важливим питанням для своєї зовнішньої політики Чехія декларує і розвиток «Східного партнерства».

Успішність Чехії в досягненні своїх зовнішньополітичних цілей через механізми ЄС знаходиться в прямій залежності від відносин ЧР з державами-партнерами по ЄС. Серед всього комплексу таких відносин на особливу увагу заслуговують відносини Чехії з Францією та Німеччиною. Чехія має тісні відносини з Німеччиною, які в першу чергу будуються на активній економічній співпраці. Останнім часом взаємини набули також інтенсивності у питаннях спільного узгодження зовнішньополітичних питань та питань у сфері європейської політики. На противагу чесько-німецьким відносинам взаємодія між Чехією та Францією має більш стриманий характер. Насамперед це пов'язано з тісним чесько-американським співробітництвом та підтримкою Чехії залучення США в європейські справи.

Важливими, однак не визначальними для формування порядку денного чеської зовнішньої політики, залишаються відносини Чехії з Росією. Сьогодні політика Чехії відносно Росії розвивається в двох площинах: забезпечення захисту прав людини та диверсифікації енергоресурсів.

Інтерес Чехії до розвитку ініціативи СхП на перший погляд виглядає досить несподіваним, враховуючи відсутність безпосередніх географічних кордонів з державами Східної Європи та сприйняття відносин з цими країнами, як другорядних до вступу Чехії в ЄС у 2004 р. Посилення інтересу до розвитку відносин із східноєвропейськими сусідами ЄС у чеській зовнішній політиці мало місце вже після вступу Чехії до ЄС.

У період чеського головування в ЄС у 2009 р. розробка та впровадження східного виміру Європейської політики сусідства було серед пріоритетних питань зовнішньополітичного порядку денного Чехії. Серед інших напрямів «Східного партнерства» особливу увагу Чехія приділяла і продовжує приділяти питанням демократичного розвитку країн-учасниць СхП та питанням співробітництва у сфері енергетичної безпеки. ЧР підтримує лібералізацію візового режиму та надання державам «Східного партнерства», зокрема Україні, перспективи членства в ЄС.

Аналогічну підтримку євроінтеграційним прагненням України надає і **Словацька Республіка (СР)**. Так, розвиток відносин з Україною був визначений в якості одного з пріоритетів нової правоцентристської коаліції, що прийшла до влади в Словаччині у 2010 р.

Довідково: у програмі діяльності нового Уряду СР на 2010-2014 р.р. зазначено: «Словаччина буде й надалі активно підтримувати інтеграційні та модернізаційні наміри свого найбільшого сусіда – України, адже безпечна, економічно прогресуюча, демократична та вільна Україна представляє собою важливий елемент загальноєвропейської стабільності; Словаччина готова вести інтенсивний діалог з представниками влади та громадянського суспільства України; модернізація України, покращення функціонування її внутрішнього

ринку та посилення її економічного розвитку можуть створити й більше користі для сходу Словаччини»²⁸. Крім того, у відповідності з Програмою діяльності Уряду СР, «Словаччина підтримуватиме розвиток співпраці у рамках «Східного партнерства» та надання конкретної інтеграційної перспективи Україні».

Можливо найбільш специфічним партнером серед країн ВГ для України є Угорщина. Як і інші держави Вишеградської групи, Угорщина проголошує підтримку розвитку та реалізації «Східного партнерства». Водночас така підтримка має місце лише на словах, її практичні наслідки мінімальні, або взагалі відсутні. Підтвердженням цього стала безрезультативність угорського головування в ЄС протягом першої половини 2011 р. Причина цього полягала як в певній політичній ізоляції, в яку потрапила Угорщина внаслідок нової національної політики угорського керівництва, так і в тому, що дійсні пріоритети, які ставить перед собою угорська влада, дещо відрізняються від тих, які вона декларує.

Як і інші центральноєвропейські країни, Угорщина приділяє велику роль ЄС у своїй зовнішній політиці, вважаючи Європейський Союз ефективним інструментом для реалізації своїх зовнішньополітичних цілей. Виходячи з того, що Західні Балкани та Східна Європа потрапляють в сферу традиційних угорських інтересів, Угорщина зацікавлена в посиленні зовнішньої політики ЄС саме на цих напрямках. В цілому інтереси та цілі Угорщини в рамках розвитку СхП співвідносяться з інтересами та цілями ЄС - зміцнення стабільності і демократичних цінностей, підтримка реформ, орієнтованих на ринкову економіку тощо. Разом з тим є декілька специфічних сфер даної програми, в яких Угорщина має особливий інтерес. В першу чергу - це питання угорських меншин, що проживають за кордоном, зокрема в Україні. На даний час угорські дії щодо підтримки культурних та політичних прагнень угорських менших, що проживають у сусідніх з нею країнах, стали причиною погіршення відносин Угорщини зі своїми сусідами, зокрема зі Словаччиною, Україною та Румунією.

Довідково: політика Угорщини щодо України, незважаючи на декларації щодо потреби розвитку повномасштабного співробітництва, локалізована сферою угорської національної меншини. На фоні певного погравлення українсько-угорських відносин в другому півріччі 2010 р.²⁹ слід констатувати практично повну відсутність двостороннього діалогу між країнами на офіційному рівні, до того ж, під час «проблемного» головування Угорщини в ЄС³⁰. Анонсоване на 1-й квартал 2011 р. засідання Українсько-угорської міжурядової комісії з

²⁸ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

[http://www.foreign.gov.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_98CA86E2F7C1ADA6C12576E9003585F0_SK/\\$File/Zameranie_ZP_2010.pdf](http://www.foreign.gov.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_98CA86E2F7C1ADA6C12576E9003585F0_SK/$File/Zameranie_ZP_2010.pdf)

²⁹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://niss.gov.ua/articles/387/#sdfootnote14sym>

³⁰ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uz.niss.gov.ua/articles/430/>

питань економічного співробітництва не відбулося. Більше того, проблематичним є проведення її і в 3-му кварталі 2011 р., що пов'язано з відсутністю актуального порядку денного.

Політика, яку проводить угорський уряд в рамках «Східного партнерства» обмежується двосторонніми відносинами Угорщини із країнами СхП. Однак не можна виключати того, що в майбутньому Угорщина прагнучиме використовувати інструменти та програми СхП для реалізації своїх цілей у сфері підтримки угорської меншини на території України.

Енергетична безпека є ще однією сферою зацікавлення Угорщини, як і інших країн ВГ, у розвитку співпраці з державами «Східного партнерства». Однак, саме ця сфера є найменш розвиненою з точки зору співробітництва в СхП. Тому сьогодні можна говорити лише про потенційні можливості в розвитку співробітництва в енергетичній галузі, які може створити співпраця в рамках «Східного партнерства».

Позиції країн «Східного партнерства» щодо його подальшого розвитку

Позиції країн «Східного партнерства» щодо розвитку цієї політики, у свою чергу, також впливають на розвиток СхП. Якщо для України додана вартість «Східного партнерства» була невеликою, то для інших країн СхП – Молдови, Грузії, Азербайджану та Вірменії, порядок денний «Східного партнерства» деякою мірою навіть перевищував їх очікування щодо співробітництва з ЄС.

Особливе місце в контексті розвитку відносин з ЄС в рамках «Східного партнерства» займає **Білорусь**. Білоруське керівництво було зацікавлене у СхП, насамперед, з точки зору появи нових можливостей для розвитку білоруської економіки, а також для створення протидії російському політичному впливу на Білорусь. Однак враховуючи складні політичні відносини з ЄС, Білорусь бере участь у «Східному партнерстві» у дуже обмеженому форматі. На увагу заслуговує експертна думка щодо того, що ігнорування Євросоюзом об'єктивних білоруських економічних інтересів через обумовлення всіх проектів з розвитку співпраці тематикою прав людини може призвести до остаточної втрати білоруською владою інтересу до проекту СхП. Для того, щоб зв'язати білоруську економіку з європейською – потрібно розвивати двосторонні зв'язки між Білоруссю та ЄС. В свою чергу, залучення Білорусі

в тісні економічні зв'язки з ЄС могло б бути важелем впливу у переговорах щодо розвитку демократичних процесів в країні³¹.

Позиція **Республіки Молдова** щодо «Східного партнерства» практично повністю відображає зміст офіційних документів ЄС та співпадає з позицією України щодо надання «перспективи членства в ЄС».

Довідково: офіційна позиція Молдови щодо «Східного партнерства» була сформульована у розісланому в травні 2011 р. молдавською владою до міністерств, посольств і парламентів країн-членів ЄС неофіційному документі (non – paper) «Пропозиції Республіки Молдова щодо майбутнього розвитку Східного партнерства»³², в якому запропоновані наступні напрями розвитку СхП:

- регіональний розвиток і політика згуртованості;
- сільське господарство - створення інструменту фінансової підтримки сільського господарства і сільських районів;
- макроекономічна політика, яка б поліпшила інвестиційний клімат, а також підтримка малого і середнього бізнесу;
- енергетична безпека;
- більше комунікаційних зв'язків з країнами ЄС.

Також Молдова закликає ЄС надати перспективу членства в ЄС країнам, які в перспективі можуть досягти критеріїв вступу до ЄС. В цьому позиції Молдови та України співпадають³³.

Молдова звертає також увагу на недостатнє використання внутрішньої співпраці між країнами Партнерства та зауважує, що СхП «має бути партнерством не лише по назві». Відсутність нових ідей, спроб зробити привабливими ідеї СхП може привести до повного згасання ентузіазму, як з боку держав-членів ЄС, так і країн-учасниць «Східного партнерства».

З боку ЄС Молдова сьогодні оцінюється як країна, що робить значні успіхи у сфері реалізації реформ та наближення до Євросоюзу. Зокрема звертається увага на прогрес у демократичних досягненнях та на швидке просування в переговорному процесі з ЄС щодо УА та ЗВТ.

Досить часто з боку євровичинників звучить протиставлення Молдови та України. Водночас в експертному середовищі присутня одностайна думка щодо неможливості порівняння Молдови та України через низку об'єктивних чинників політичного та економічного характеру.

³¹ Jos Boonstra, Natalia Shapovalova, 'The EU's Eastern Partnership: One year backwards', FRIDE, 17.05.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fride.org/publication/764/the-eu's-eastern-partnership:one-year-backwards>

³² Tomasz Horbowski. Moldova: What Should the Eastern Partnership Be? 19.07.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eastbook.eu/en/2011/07/country-en/moldova-en/moldova-what-the-eastern-partnership-should-be/>

³³ 7 липня 2011 р. за підсумками візиту міністра закордонних справ України К.Грищенка до Молдови було підписано Спільну заяву про співробітництво у сфері європейської інтеграції, в якій сторони підтвердили взаємну підтримку на даному шляху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/data/upload/news/moldova/ua/62314/decl.pdf>

Серед причин, що зумовлюють підвищену теперішню увагу ЄС до Молдови можна назвати наступні:

- невеликі розміри країни та її економічну слабкість, що має результатом практично повне асоціювання Молдовою своєї позиції з позицією ЄС;
- значну дипломатичну, політичну та фінансову підтримку, яку надає Молдові Румунія;
- прагнення ЄС використати чинник «успішності Молдови» для стимулювання інших партнерів по СхП, зокрема України, у прийнятті потрібних ЄС рішень та проведенні внутрішніх реформ.

Варто зазначити, що така політична підтримка Молдови з боку ЄС підкріплюється й фінансово. Зокрема у щорічному плані дій, який ЄК прийняла 13 липня 2011 р. для чотирьох країн СхП, визначено, що Молдова отримає найбільшу допомогу порівняно з іншими країнами – 78,6 млн. євро³⁴. Для решти країн СхП передбачені наступні суми: Грузія - 50,73 млн. євро³⁵, Україна - 30 млн. євро³⁶, Вірменія - 19,1 млн. євро³⁷.

Довідково: на 2010-2011 рр. Молдові надається 90 млн. євро макрофінансової підтримки, що є вдвічі більше, ніж у 2007-2008 рр. У березні 2010 р. Європейська Комісія та Світовий Банк провели міжнародну донорську конференцію, у результаті якої Молдова заручилася підтримкою у розмірі 1,9 млрд. євро на наступні чотири роки. Внесок ЄС складає більше 25% та надаватиметься у вигляді гранту³⁸. У розрахунку на одну людину РМ отримує 23 євро – такі кошти отримувала Польща перед вступом до ЄС. У порівнянні, обсяг допомоги ЄС для України становить менше 10 євро на особу³⁹.

³⁴ *European Union allocates new funding to boost energy and justice reform in the Republic of Moldova.* European Commission - Press Release. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/879&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

³⁵ *European Union promotes Justice Reform and support to Internally Displaced People in Georgia.* European Commission - Press Release. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/880&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

³⁶ *European Union provides €30 million for institutional reforms in Ukraine.* European Commission - Press Release. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/881&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

³⁷ *European Union allocates €19.1 million for institutional reforms in Armenia.* European Commission - Press Release. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/878&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

³⁸ На відміну від України, якій макрофінансова підтримка ЄС надається у формі кредиту, Молдова отримує її у вигляді гранту.

³⁹ *Альона Гетьманчук, Євген Єнін, Катерина Зарембо, Сергій Солодкий.* Сценарії розвитку Придністровського конфлікту. виклики європейській безпеці. Інститут світової політики. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iwp.org.ua/img/IWP-Transnistria_FULLL.pdf

Для **Грузії, Вірменії та Азербайджану** запровадження «Східного партнерства» призвело до значного прогресу у їхніх стосунках з ЄС. Запропонований порядок денний СхП цілком влаштовує ці країни з огляду на те, що для них, на відміну від України, він був повністю новаторським і навіть перевищував очікування щодо динаміки зближення з ЄС. Південнокавказькі республіки не наполягають на отриманні перспективи членства в ЄС. Водночас грузинська влада підкреслює, що головною метою всіх реформ, що проводяться в Грузії залишається повноцінний вступ до ЄС.

Південнокавказькі республіки зацікавлені у збільшенні політичної, економічної та гуманітарної присутності ЄС в регіоні та нарощуванні співробітництва з Євросоюзом. Одним з головних інтересів Грузії, Вірменії та Азербайджану від участі в СхП є більше залучення ЄС до справ регіону, що може створити непряму гарантію безпеки. Окрім цього, країни вбачають в «Східному партнерстві» противагу російському впливу та можливість розширення багатостороннього співробітництва без російського втручання.

Окрім безпекових питань, Грузія, Вірменія та Азербайджан глибоко зацікавлені в економічній складовій співробітництва з ЄС. Зокрема Вірменія, яка не має серйозних амбіцій щодо європейської інтеграції, вважає що реалізація СхП надасть їй додаткові економічні переваги та допоможе диверсифікувати міжнародні контакти, які наразі обмежені в результаті ізоляції з боку Азербайджану та Туреччини. Також Вірменія сподівається на позитивний вплив ЄС на ситуацію в регіоні, зокрема в частині покращення її відносин з Туреччиною. Одним з головних пріоритетів для Вірменії залишається лібералізація візового режиму.

Азербайджан ставиться до «Східного партнерства» з великою долею байдужості та демонструє основний інтерес щодо економічних питань співробітництва, енергетики, науки та освіти, лібералізації візового режиму. Вагомим чинником впливу на політику Азербайджану щодо СхП є те, що він не має амбіцій щодо вступу в ЄС, а ЄС зі свого боку потребує енергетичних ресурсів, якими володіє Азербайджан. Суттєвою перешкодою для Азербайджану щодо участі в багатосторонніх проектах є його нерегульований конфлікт з Вірменією.

«Східне Партнерство» в дії: двосторонній та багатосторонній вимір

«Східне партнерство» має два виміри – двостороннього співробітництва держав СхП з ЄС та багатостороннього. Останній включає в себе як співробітництво держав «Східного партнерства» між собою, так і їх співпрацю з ЄС. Якщо двосторонній вимір співпраці існував й поза СхП та був просто включений до цієї ініціативи, то багатосторонній вимір був новизною, яку мало привнести «Східне партнерство», і під час започаткування СхП ЄС робив особливий наголос на можливостях багатостороннього виміру цієї політики.

Довідково: в Спільній декларації країн-учасниць Празького саміту з питань «Східного партнерства»⁴⁰ від 7 травня 2009 р. говориться: «Багатостороння структура «Східного партнерства» передбачає заходи взаємодії, а також відкритий і вільний діалог, сприяючи тим самим досягненню цілей Партнерства. Структура «Східного партнерства» буде функціонувати на основі загальних рішень Європейського Союзу й країн-партнерів. Дана структура забезпечить форум для обміну інформацією й досвідом щодо кроків, які вживаються країнами-партнерами з метою переходу до ринкової економіки, проведення реформ і модернізації, а також надасть ЄС додатковий інструмент для супроводу зазначених процесів. Структура «Східного партнерства» буде сприяти виробленню загальних позицій і розвитку спільної діяльності. Ця багатостороння структура націлена на сприяння розвитку зв'язків серед самих країн-партнерів і буде використовуватися як форум для обговорення подальших кроків у розвитку «Східного партнерства».

Зближення в законодавчій і регулятивній сфері має вирішальне значення для країн-партнерів, які бажають досягти певних успіхів у зближенні з ЄС. Багатостороння структура забезпечить умови для реалізації відповідних заходів, у тому числі шляхом проведення спеціальних нарад, присвячених представленню й поясненню Європейським Союзом законодавства й стандартів ЄС, а також їхньому порівнянню з державною політикою й законодавством».

Багатосторонній вимір співробітництва ЄС щодо СхП мав наступні цілі⁴¹:

- створити платформу регіональної співпраці та обміну досвідом;
- забезпечити поступову «європеїзацію» східних партнерів з «центром тяжіння» у Брюсселі;
- створити передумови для виникнення на базі регіону СхП зони вільної торгівлі, подібної до Центральноєвропейської зони вільної торгівлі (ЦЄЗВТ)⁴².

⁴⁰ Спільна декларація країн-учасниць Празького саміту з питань Східного партнерства. 7 травня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eu_uk_chronology/090507__prague_declaration_of_the_eastern_partnership_summit_uk.pdf

⁴¹ Bohdana Depo. The Eastern Partnership two years on: Success or failure for the diversified ENP? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.easternpartnership.org/publication/2011-07-07/eastern-partnership-two-years-success-or-failure-diversified-enp>

⁴² Центральноєвропейська зона вільної торгівлі (ЦЄЗВТ, англ. CEFTA – Central European Free Trade Area) – організація, заснована 1993 р. за договором про створення спільного ринку, укладеним 1992 р. в м. Краків

Багатосторонній вимір СхП є наслідком прагнення ЄС запровадити регіональне партнерство серед країн, які не вважали себе приналежними до одного регіону. Відповідно багатосторонній вимір СхП від початку не міг прогнозуватися як успішний, принаймні у короткій та середній часовій перспективі. Підтвердженням цього є відсутність практичних результатів багатостороннього співробітництва в рамках СхП.

Можливими причинами відсутності динаміки в багатосторонньому вимірі СхП називають також недосконалість, а подекуди й відсутність інституційних та технічних механізмів реалізації проектів. Також певну роль могло зіграти те, що СхП відноситься до сфери відповідальності Європейської служби зовнішніх справ, а ця структура в 2009-2010 рр. перебувала в процесі інституційного оформлення⁴³.

Довідково: на функціональному рівні Європейський Союз визначив пріоритетну для себе структуру співробітництва в рамках багатостороннього виміру. Вона базується на 4-х платформах:

- 1) демократія, належне врядування та стабільність;
- 2) економічна інтеграція та зближення з політиками ЄС;
- 3) енергетична безпека;
- 4) міжлюдські контакти.

Платформи є основними сферами кооперації. Очікувалося, що платформи служитимуть місцем для відкритої та вільної дискусії між високопосадовцями держав-партнерів та ЄС. Зустрічі в рамках платформ проводяться двічі на рік та мають визначений порядок денний. Звіти за результатами роботи платформ направляються на розгляд під час щорічної зустрічі міністрів закордонних справ.

На сьогоднішній день платформи функціонують, в їх рамках проводяться зустрічі, семінари та тренінги. Серед питань, що обговорювалися, були переважно питання організаційного характеру, зокрема такі, що стосувалися пріоритетних сфер партнерства для кожної країни та регіону в цілому⁴⁴.

До багатостороннього виміру належить також Форум громадянського суспільства та «флагманські ініціативи», підготовкою концепцій яких опікується ЄК. Ініціативи-флагмани є специфічними елементами СхП, завдання яких продемонструвати його переваги вже на перших етапах його імплементації. Вони також виступають підґрунтям регіонального виміру «Східного партнерства». Наразі визначено п'ять таких ініціатив:

1. Інтегроване управління кордонами.
2. Інструмент сприяння малому та середньому бізнесу (SME).

(Польща) Вишеградською групою (Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія), до яких пізніше приєдналися Болгарія, Македонія, Румунія, Словенія, Хорватія; сам спільний ринок для вільного переміщення товарів, капіталів та робочої сили, членами якого були всі вище перелічені держави. Сьогодні до складу ЦЄЗВТ входять Албанія, Боснія та Герцеговина, Хорватія, Македонія, Молдова, Чорногорія, Сербія та Тимчасова Адміністрація місії ООН в Косово.

⁴³ *Bohdana Depo*. The Eastern Partnership two years on: Success or failure for the diversified ENP? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.easternpartnership.org/publication/2011-07-07/eastern-partnership-two-years-success-or-failure-diversified-enp>

⁴⁴ *Implementation of the Eastern Partnership: Report to the meeting of Foreign Affairs Ministers, December 13, 2010* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eas.europa.eu/eastern/docs/eap_meeting_foreign_affairs_131210_en.pdf

3. Розвиток регіональних ринків електроенергії, підвищення енергоефективності та використання відновлювальних енергоресурсів.
4. Попередження, підготовка та запобігання наслідкам природних та техногенних катастроф.
5. Управління довкіллям.

Важливим сегментом багатостороннього виміру «Східного партнерства» ЄС бачить взаємодію з громадянськими суспільствами держав-партнерів СхП, яку вважає важливим доповненням до співпраці з урядами держав СхП. Метою такої взаємодії визначено підтримку суспільств держав «Східного партнерства» на шляху до демократичного розвитку. Головним інструментом у цій сфері є Форум громадянського суспільства (ФГС) (у 2009-2010 рр. було проведено два засідання), завдання якого полягає у сприянні контактам між організаціями громадянського суспільства та їх діалогу з державною владою у державах-учасницях СхП.

Очікується, що уряди держав СхП також візьмуть участь у діалозі представників громадських організацій. На сучасному етапі залучення громадського сектору до вироблення політичних рішень відбувається через збір необхідної інформації ЄК та направлення її до урядів держав СхП. Поза тим, найважливіші ідеї, які пропонуються під час проведення Форуму громадянського суспільства, презентуються під час щорічних зустрічей міністрів закордонних справ «Східного партнерства».

ЄС приділяє великого значення прямій взаємодії з громадянськими суспільствами держав СхП, оскільки бачить у цьому механізм прямого впливу на розвиток демократії в цих державах. Особливо актуальною взаємодія з громадянським суспільством вбачається Євросоюзом у випадку швидких політичних змін в державах СхП, або за умови погіршення загального стану демократії та основних свобод і «продовження утисків плюралізму та різноманіття з боку репресивних політичних режимів»⁴⁵.

Ще одним напрямком взаємодії між державами «Східного партнерства» та ЄС є міжпарламентська співпраця. Ця сфера наразі оформлюється: відповідна інституція – Парламентська Асамблея ЄВРОНЕСТ – була започаткована лише у травні 2011 р. ЄС надає міжпарламентській взаємодії великого значення, оскільки розглядає його як механізм впливу на процеси в державах СхП та на відносини між державами СхП та

⁴⁵ *A New Response to a Changing Neighbourhood*. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 25/05/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf

ЄС. Однак внаслідок подій навколо виборів Президента Білорусі наприкінці 2010 р. і запровадженням санкцій з боку ЄС проти країни, початок роботи ПА ЄВРОНЕСТ відбувся без участі білоруських представників.

Довідково: Парламентська асамблея ЄВРОНЕСТ – інституційний механізм, створений з метою парламентського діалогу у форматі Трійки (Європейський Парламент, ОБСЄ та ПАРЄ) для підтримки багатостороннього аспекту СхП.

Наразі ще зарано говорити про успішність багатостороннього формату співробітництва СхП, оскільки протягом двох останніх років відбувався процес його інституційного оформлення. Разом з тим, можна констатувати невисоку динаміку багатостороннього співробітництва (за два роки не було запропоновано жодного повномасштабного проекту, який би охоплював весь простір «Східного Партнерства» загалом). Водночас не зовсім зрозумілою була відмова з боку ЄС (офіційно-через брак фінансування) у затвердженні ініціатив щодо реалізації конкретних проектів в рамках багатостороннього виміру СхП, які просувалися у 2010 р. Україною спільно з Білоруссю, а також у форматі Україна-Білорусь-Литва.

ЄС продовжує наполягати на успішних перспективах багатостороннього виміру «Східного Партнерства». Такий оптимістичний підхід може бути наслідком двох чинників:

1. переконаності Європейського Союзу у власній спроможності «сконструювати регіон» у розумінні «спільноти цінностей»;
2. посилення тенденцій регіоналізму та багатосторонньої дипломатії як в сфері зовнішньої політики ЄС, так і в зовнішній політиці його держав-членів.

Інструментами створення нового регіону в даному випадку виступають інструменти «європеїзації» країн-учасниць «Східного Партнерства», або інструменти наближення цих країн до норм та стандартів ЄС.

У випадку держав СхП феномен «європеїзації» є новелою зовнішньої політики ЄС, оскільки застосовується до країн, які не є формально включеними до групи країн, які або мають перспективу членства в ЄС, або є квазі-членами ЄС (Норвегія, Ліхтенштейн, Швейцарія).⁴⁶

⁴⁶ Veronika Pulisova. EU-Promoted Regionalism in the EU's Eastern Neighbourhood. Paper for the Regional Studies Association Annual International Conference 2011: "Regional Development and Policy – Challenges, Choices and Recipients". 17-20 April 2011, Newcastle Upon Tyne, UK [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2011/april-newcastle/papers/Pulisova.pdf>

«Європеїзація», або інструменти наближення держав СхП до норм та стандартів ЄС закладені в рамки двостороннього співробітництва. Саме **двосторонній вимір** сьогодні визнається більш успішним і фактично провідним для існування «Східного Партнерства».

В рамках двосторонньої взаємодії між державами СхП та ЄС головними пріоритетами визначено політичну та економічну інтеграцію, а також посилення мобільності громадян. Формально це має відбутися через укладання між державами «Східного Партнерства» та ЄС Угод про Асоціацію включно із поглибленою та всеохоплюючою ЗВТ і лібералізацію візового режиму. Саме таке змістовне наповнення СхП вирізняє його з поміж інших схожих регіональних ініціатив ЄС («Барселонський процес», Союз для Середземномор'я», «Чорноморська Синергія»), оскільки визначає в рамках СхП за Брюсселем роль «центра регіонального тяжіння», в той час, як всі інші ініціативи ЄС мають інший такий центр.

Двома головними інструментами двостороннього виміру СхП є **Порядок денний асоціації** і сама **Угода про асоціацію**. Порядок денний асоціації (який прийшов на заміну Плану Дій) вже підписаний з усіма державами «Східного партнерства» (окрім Білорусі) та спрямований на підготовку та допомогу введенню в дію Угоди про Асоціацію. Цей документ не є юридично-зобов'язуючим та оснований на принципах спільної відповідальності.

Важливим елементом Угоди про асоціацію має бути Рада асоціації, яка включатиме в себе представників міністерств. Додаткова цінність цього органу полягатиме в тому, що всі його рішення носитимуть юридично-зобов'язуючий характер для обох сторін – ЄС та країни-партнера.

Хоча ЄС при представленні «Східного Партнерства» і не враховував українське бачення європейського геополітичного проекту, однак **саме політика України на європейському напрямі та її позиції у двосторонніх відносинах з ЄС зумовила сучасну форму СхП.** Саме євроінтеграційні прагнення України надали Брюсселю роль «регіонального інтегратора» в рамках СхП.

Інструменти двостороннього рівня взаємодії між державами СхП та ЄС підтверджують роль України як формоутворювача «Східного партнерства». Зокрема переговори про укладання Угод про асоціацію включно із ЗВТ Євросоюз розпочав з

Молдовою, Вірменією, Грузією у 2010 р.⁴⁷. Переговори щодо укладання такої Угоди розпочалися з Україною у 2007 р., а в 2008 р., після досить складного пошуку компромісу, було досягнуто згоди, що майбутня Угода має називатись Угодою про Асоціацію.

Схожа ситуація склалася у сфері посилення мобільності. Діалог щодо спрощення візового режиму з Україною розпочався у 2008 р. і сьогодні перейшов в операційну фазу на основі Плану Дій (ПД) щодо лібералізації візового режиму. Подібний до українського ПД має бути запроваджений також і з Молдовою. З іншими країнами-партнерами по «Східному партнерству» діалог знаходиться на етапі переговорів та підписання Угод про спрощення візового режиму (з Грузією така угода підписана у червні 2010 р., ведуться переговори з Вірменією, Азербайджаном).

Особливою сферою співробітництва залишається **енергетика**. 1 лютого 2011 р. Україна набула повноправного членства в Енергетичному Співтоваристві⁴⁸. ЄС заявляє про надання Україні всебічної підтримки в процесі реформування її енергетичного сектору, зокрема, щодо можливості отримання фінансової допомоги для модернізації української газотранзитної системи (ГТС) через Інвестиційний фонд сусідства (ІФС).

Довідково: за результатами Спільної ЄС - Україна міжнародної конференції щодо модернізації газотранзитної системи України (березень 2009 р.) створена Група технічної координації (ГТК). Протягом періоду з червня 2009 р. по вересень 2010 р. вона провела п'ять засідань. У цьому контексті було погоджено, що ЄС виділить через ІФС 2,5 млн. євро на підготовку «Техніко-економічного обґрунтування для проекту модернізації газотранспортних коридорів та підземних сховищ газу України» та «Екологічної оцінки та плану управління для проекту категорії А - модернізація газотранспортних коридорів та підземних сховищ газу України», які потребують міжнародні фінансові організації у рамках своєї комплексної експертизи.

18 лютого 2011 р. розпочав роботу проект технічної допомоги "Підготовчі дослідження модернізації української газотранспортної системи і сховищ".

19 липня 2011 р. на промисловому майданчику 3731,5 км. газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород неподалік міста Богуслав у Київській області в присутності Прем'єр-міністра України М. Азарова та Міністра енергетики та вугільної промисловості України Ю. Бойка було зварено символічний «золотий стик», чим розпочато реалізацію Проекту «Модернізація та реконструкція магістрального газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород».

⁴⁷ Переговори про УА не ведуться з Білоруссю. З Азербайджаном ведуться переговори лише про політичну частину, оскільки він не є членом СОР.

⁴⁸ Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства було підписано 24 вересня 2010 року в місті Скоп'є (Македонія) і ратифіковано Законом України № 2787-VI від 15 грудня 2010 року.

Молдова також приєдналася до Енергетичного Співтовариства та продовжує здійснювати необхідні реформи. У жовтні 2010 р. вперше була проведена зустріч в рамках підкомітету з питань енергетики, транспорту та довкілля з Грузією та Вірменією. Остання зробила запит на отримання статусу спостерігача в Енергетичному Співтоваристві.

З Азербайджаном як з експортером енергоресурсів енергетична співпраця відбувається в рамках розвитку Південного енергетичного коридору.

Допоміжним функціональним підґрунтям двостороннього виміру «Східного партнерства» мають стати три напрямки:

- вдосконалення інституційного потенціалу органів державної влади країн-партнерів (Програма «Всеохоплюючої інституційної розбудови» / Comprehensive Institution Building);
- сприяння вирішенню проблем на регіональному і транскордонному рівнях;
- розбудова взаємодії ЄС з громадянським суспільством країн-партнерів по СхП.

Програма «**Всеохоплюючої інституційної розбудови**» має для України особливий інтерес, оскільки її мета – сприяння імплементації УА включно із ЗВТ шляхом надання допомоги для посилення ключових для цієї сфери урядових структур. Запровадження цієї програми проходить у три етапи:

1. підписання Рамкових документів та Меморандуму про порозуміння;
2. визначення країною-партнером пріоритетних напрямків отримання допомоги;
3. розробка Плану інституційних реформ.

Україна наразі знаходиться на третьому етапі.

Оскільки переговори щодо УА знаходяться на завершальній стадії, Україна вже сьогодні потребує створення ефективної моделі координації європейської інтеграції. В цьому контексті цілком доцільно було б використати можливості Програми «Всеохоплюючої інституційної розбудови», що пропонується в рамках СхП.

Довідково: згідно експертних оцінок, останні зміни, здійснені в інституційному забезпеченні європейської інтеграції України є негативними, оскільки вони зупинили процес побудови централізованої моделі горизонтальної координації політики європейської інтеграції та повернули вкрай неефективну децентралізовану модель координації європейської інтеграції, яка існувала до 2008 р.⁴⁹

⁴⁹ Трюхан В.В. «Інституційне забезпечення виконання Угоди про Асоціацію Україна – ЄС». Виступ на другому засіданні Робочої Групи І «Україна - ЄС: на шляху до політичної асоціації» Національного Конвенту України щодо Європейської інтеграції. 1 липня 2011 р. Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ.

Таким чином, двосторонній вимір СхП у його сьогоднішньому вигляді є новим та прогресивним для Вірменії, Грузії, Азербайджану та, в більшості випадків, для Молдови. Для України єдиним нововведенням від запровадження СхП в рамках двосторонніх відносин з ЄС стала Програма «Всеохоплюючої інституційної розбудови».

Відносно новим, однак важливим виміром співпраці між Україною та ЄС є **регіональне співробітництво**. Варто зазначити, що регіональний вимір взаємодії між Україною та ЄС, так само як і інші сфери взаємодії, поступово остаточно переходить в рамки «Східного партнерства».

Довідково: співробітництво між Україною та ЄС у сфері регіональної політики на сьогоднішній день зосереджено на наступних напрямках⁵⁰:

- імплементація Меморандуму про взаєморозуміння для встановлення діалогу у сфері регіональної політики;
- налагодження взаємодії між представниками місцевої та регіональної влади України та ЄС в рамках Комітету регіонів ЄС (КР);
- реалізація Спільної ініціативи ЄС щодо Криму;
- реалізація на регіональному рівні проектів за рахунок фінансових інструментів ЄС (Європейський інструмент сусідства і партнерства, Європейський інвестиційний банк, Інвестиційний інструмент політики сусідства);
- участь у реалізації Пілотної програми регіонального розвитку «Східного партнерства» (ППРР СхП);
- залучення України до реалізації Стратегії ЄС щодо Дунайського регіону;
- сприяння залученню регіонів України до діяльності європейських регіональних асоціацій, зокрема Асамблеї європейських регіонів (Assembly of European Regions), Ради європейських муніципалітетів та регіонів (Council of European municipalities and regions), Конференції європейських законодавчих асамблей (Conference of European Regional Legislative Assemblies), Асоціації європейських прикордонних регіонів (Association of European Border Regions), Конференції периферійних морських регіонів (Conference of Peripheral Maritime Regions), Конференції президентів регіонів із законодавчими повноваженнями (Conference of President of Regions with legislative power), Європейської асоціації представників місцевого самоврядування гірських регіонів (European Association of elected representatives from Mountain Areas) та Європейських міст (EUROCITIES).

Нині формування регіонального виміру співробітництва між Україною та ЄС ще далеке від завершення. Все ще оформлюються інституційні та визначаються фінансові механізми забезпечення регіонального співробітництва. Через це взаємодія в рамках регіонального виміру між Україною та ЄС була переважно орієнтована на

⁵⁰ *Регіональне співробітництво між Україною та ЄС (інформаційно-аналітична довідка)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/content/47176.htm>

короткострокові проекти, які не завжди є пріоритетними для вирішення важливих питань регіонального розвитку.

Довідково: регіональна співпраця України та ЄС сьогодні відбувається в рамках реалізації на регіональному рівні проектів за рахунок фінансових інструментів ЄС (Європейський Інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП) Інвестиційний фонд сусідства), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). У першу чергу, це кошти в рамках Національної індикативної програми для України Європейського інструменту сусідства та партнерства, бюджет якої на період 2011-2013 рр. становить 470,1 млн. євро. У 2010 р. на проекти, які були спрямовані на місцевий та регіональний розвиток, було виділено 17 млн. євро.

Кошти транскордонних, міжрегіональних та регіональних програм ЄІСП не мають національного розподілу, а виділяються на реалізацію багатосторонніх проектів, які відбираються на конкурсній основі.⁵¹

Також в рамках імплементації Меморандуму про взаєморозуміння у сфері регіональної політики Україна отримувала технічну допомогу у вигляді проведення конференцій, семінарів, тренінгів, навчальних та ознайомчих візитів представників українських місцевих органів влади тощо.

Важливим кроком в сфері розвитку регіонального співробітництва між Україною та ЄС може стати встановлення діалогу між представниками місцевої та регіональної влади України та ЄС в рамках Комітету регіонів ЄС⁵². З метою посилення співпраці між регіонами ЄС та регіонами країн «Східного партнерства» у травні 2011 р. політичним Бюро Комітету регіонів було ухвалено рішення щодо створення Конференції регіональних і місцевих влад СхП⁵³ (Conference of regional and local authorities for the Eastern Partnership (CORLEAP)).

Свідченням про позитивні зрушення в розвитку регіонального співробітництва між Україною та ЄС стали рішення про реалізацію двох конкретних регіональних проектів.

Довідково: Мова йде про:

1) Спільну ініціативу ЄС щодо Криму (започаткована у 2009 р.) – в травні 2011 р. в рамках візиту до Брюсселю делегації АРК було підписано фінансову угоду щодо виділення Криму допомоги у розмірі 12 млн. євро з боку ЄС. Реалізація Угоди розпочнеться до кінця поточного року і передбачатиме виділення 5 млн. євро на розвиток туристичної інфраструктури Криму, 5 млн. євро - на розвиток соціальних об'єктів АРК та 2 млн. євро на проект залучення іноземних інвестицій у економіку м. Севастополя;

2) укладення у травні 2011 р. фінансової угоди на реалізацію проекту «Розвиток систем водопостачання та водовідведення в м. Миколаїв». Згідно з умовами угоди, ЄІБ надасть

⁵¹ *Регіональне співробітництво між Україною та ЄС (інформаційно-аналітична довідка)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/content/47176.htm>

⁵² Комітет регіонів ЄС - консультативно-дорадчий орган, що забезпечує взаємодію між регіонами країн-членів та інституціями ЄС.

⁵³ Проведення установчого засідання CORLEAP заплановане на 8-9 вересня 2011 р. у м. Познань (Польща). CORLEAP складатиметься з 36 осіб (18 представників КР та 18 представників місцевих та регіональних влад країн СхП (по 3 представника від кожної з 6 країн СхП, у тому числі 3 представника від України). З метою забезпечення належної участі України у зазначеному форматі співробітництва з КР нагальною є потреба визначення 3 представників регіональної/місцевої влади України, які увійдуть до складу CORLEAP.

кредит у розмірі 16 млн. євро на проведення заходів поліпшення технічного стану обладнання, зокрема, капітальний ремонт окремих ділянок водопровідних та каналізаційних мереж, часткову реконструкцію і модернізацію очисних споруд каналізації, впровадження енергозберігаючих технологій, заміну обладнання лабораторій очисних споруд водопроводу. Кредитна угода буде доповнена двома грантами на загальну суму у 6,5 млн. євро. Важливість зазначеного проекту обумовлена тим фактором, що на прикладі Миколаєва буде відпрацьовано модель фінансування ЄБ муніципальних проектів в Україні.

У рамках розвитку регіонального виміру СхП Євросоюз ініціював розробку **Пілотної програми регіонального розвитку «Східного партнерства» (ППРР)**. Головною метою ППРР є надання сприяння з боку ЄС здійсненню реформ, у першу чергу, у сфері соціально-економічного розвитку регіонів країн-партнерів, подолання диспропорції у розвитку регіонів та окремих груп населення за територіальною ознакою на основі принципів і підходів політики згуртування ЄС. Програма буде впроваджуватись протягом 2012-2013 рр. за рахунок бюджету ЄІСП. На цілі ППРР для України планується виділити 31 млн. євро.

Довідково: ППРР передбачатиме також можливість впровадження проектів прикордонного співробітництва (ППС) виключно між країнами-партнерами без участі країни-члена ЄС. На реалізацію цієї діяльності планується виділити 18 млн. євро (2011-2013 рр.). ППС СхП складатимуться з двох компонентів – інституційної підготовки (компонент буде впроваджуватись протягом 2011 р. і передбачатиме створення структур для реалізації ППС) та впровадження власне проектів ППС (2012-2013 рр.). Пріоритет у розробці ППС буде надаватись тим регіонам, які не залучені до впровадження діючих ППС ЄІСП.

Головною установою, яка опікуватиметься впровадженням ППРР СП у співпраці з Делегацією ЄК в Україні, визначено Міністерство економіки і торгівлі України. Ключовим питанням у впровадженні зазначеної програми є визначення двох-трьох регіонів в Україні, на основі яких буде реалізовуватись ППРР.

Поза рамками «Східного партнерства» Україна може скористатися додатковим інструментом, що сприятиме її європейській інтеграції. Йдеться про **участь в агенціях та програмах ЄС**, яка стала можливою для України після підписання Протоколу до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС про Рамкову угоду про загальні принципи участі України в програмах Співтовариства⁵⁴ (22 листопада 2010 р.). Окрім України таку можливість з держав-сусідів ЄС мають Марокко та Ізраїль.

Довідково: Агенції ЄС є незалежними інституціями, які створюються відповідною постановою Ради Міністрів для забезпечення ефективної реалізації політики Євросоюзу та допомоги в регулюванні діяльності в окремих секторах. Нині існує близько тридцяти агенцій Європейського Союзу, які поділяються на: Агенції Спільноти (або агенції першого стовпа),

⁵⁴Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами про Рамкову угоду про загальні принципи участі України в програмах Співтовариства [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_a41

Агенції Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) (або агенції другого стовпа), Агенції з питань поліцейської та судової співпраці у кримінальних справах (або агенції третього стовпа).

Програми ЄС відрізняються за формою, змістом і видами діяльності, Але всі вони створюються Європейським Союзом задля підтримки та забезпечення мобільності знань, навиків і спільних розробок для подальшої інтеграції (передусім розвитку Внутрішнього ринку ЄС) та перетворення Євросоюзу на найбільш конкурентоспроможну економіку світу. Це відбувається через підтримку ініціатив з налагодження та розвитку співпраці, обміну досвідом, спільних розробок і міжкультурного діалогу між окремими експертами та дослідниками, малими та середніми підприємствами, науковими та дослідницькими установами й неурядовими організаціями держав – членів ЄС.⁵⁵

Участь України в агенціях та програмах ЄС може сприяти процесу імплементації УА та стати корисним інструментом європейської соціалізації та модернізації країни. Україна вже має невеликий досвід співпраці в рамках агенцій та програм ЄС (зокрема з Європейським органом харчової безпеки, Європейським моніторинговим центром з боротьби проти наркотиків та наркотичної залежності та Агенцією прикордонної безпеки FRONTEX), а підписання Протоколу дає Україні можливість брати участь у всіх агенціях та програмах ЄС, відкритих для участі третіх країн (21 агенція та 18 програм).

Враховуючи обмеженість людських та фінансових ресурсів та низький рівень обізнаності щодо роботи програм та агенцій ЄС, Україні необхідно застосувати поступовий та вибірковий підхід щодо визначення переліку агенцій та програм. Визначальними критеріями тут можуть бути відповідність та сумісність пріоритетів агенцій та програм ЄС зі стратегічними пріоритетами розвитку України та з пріоритетами співпраці між Україною та ЄС.⁵⁶

Підбиваючи попередні підсумки функціонування «Східного партнерства», необхідно брати до уваги незначні часові терміни існування цієї ініціативи. В цьому контексті цілком обґрунтованою є теза міністра закордонних справ Польщі Р. Сікорського, яка полягає в тому, що ефект для країн Східної Європи від їх участі у СхП може стати відчутним лише у 2015-2016 рр., коли стане очевидним соціально-економічний та гуманітарний ефект від дії угод про асоціацію і зону вільної торгівлі, зміни візового режиму та запрацює механізм окремого фінансування у межах нового бюджету європейської спільноти.

⁵⁵ Шаповалова Н., Озимок І., Селянко Ю., Татаревський О. Участь України в агенціях і програмах Європейського Союзу: перспективи та можливості. Міжнародний центр перспективних досліджень, 2008. 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icps.com.ua/doc/Book-all.pdf>.

⁵⁶ Там само. С. 43

Висновки

Політичний та економічний розвиток Європейського Союзу на сучасному етапі свідчить про його неготовність інтегрувати держави Східної Європи. «Східне партнерство» втілює стратегію розвитку відносин ЄС з шістьма державами Східної Європи і Південного Кавказу, спрямовану на побудову спільного простору на основі спільних цінностей.

Європейський Союз розглядає «Східне партнерство» як універсальну стратегію для розвитку відносин зі своїми сусідами у Східній Європі та на Південному Кавказі. Тому Україні слід переглянути своє сприйняття СхП як такого, що лише доповнює двосторонні зв'язки України та ЄС.

Запроваджуючи «Східне партнерство» як складову частину Європейської політики сусідства ЄС реагував на зовнішній запит щодо посилення інтеграційної складової (з боку східноєвропейських країн) та на внутрішню потребу щодо посилення східного виміру власної зовнішньої політики. Не маючи готової східної стратегії, ЄС на рівні двосторонніх відносин застосував до країн-партнерів стратегію «успішного прецеденту».

Україна в цьому процесі відіграє роль «флагмана»: **саме на базі українського досвіду Європейський Союз виробляє уніфіковані підходи до співпраці з усіма країнами СхП.** Стратегічний курс України на інтеграцію до ЄС виявився вирішальним чинником, що дозволив Брюсселю взяти на себе роль центру регіонального тяжіння для всіх держав «Східного партнерства» і таким чином сформував СхП в тому вигляді, в якому воно існує сьогодні.

Критичне сприйняття Україною «Східного партнерства» на початку його запровадження було зумовлене **відсутністю політико-безпекової складової в СхП.** Така концептуальна незавершеність східної політики ЄС зберігається й досі, що цілком задовольняє Брюссель, однак це робить «Східне партнерство» функціонально непривабливим з точки зору держав Центральної та Східної Європи. Подальша еволюція СхП має сприяти остаточному інституційному оформленню цієї ініціативи.

Очевидно, що «Східне партнерство» продовжуватиме трансформуватися відповідно до запитів держав-членів ЄС та розвитку політичних процесів у країнах Східної Європи та Південного Кавказу. Цілком вірогідно, що ЄС збереже формат СхП для реалізації своєї стратегії в східноєвропейському та південнокавказькому регіонах.

Тому для України дуже важливо визначити та задіяти власні можливості впливу на розвиток «Східного партнерства». Наразі **Україна використовує лише власний пасивний геополітичний вплив** та не має спроможностей для конструктивного впливу на розвиток політичних процесів навіть на регіональному рівні.

Для України робота над «вдосконаленням» «Східного партнерства» є чи не більш важливою, ніж для ЄС. У процесі внесення змін у СхП Україна може відігравати лише непрямую роль, оскільки мова йде про формування зовнішньополітичної стратегії Євросоюзу. Однак чутливість процесу вироблення зовнішньої політики ЄС до зовнішніх впливів створює додаткові можливості для України. В цьому контексті ми повинні врахувати можливості двосторонньої дипломатії як для вироблення спільного бачення розвитку «Східного партнерства», так і для просування необхідних змін на рівні прийняття рішень у ЄС.

Цілі, які ставить перед собою Україна в контексті розвитку співпраці з ЄС, практично повністю співпадають з цілями Євросоюзу в контексті розвитку східного виміру його зовнішньої політики.

Принципове розходження між Україною та ЄС полягає в неспроможності та неготовності ЄС задовольнити амбітне прагнення України щодо **отримання перспективи членства в ЄС.** Дана проблема знаходиться лише в площині політичних дискусій, однак позитивне рішення ЄС щодо надання Україні перспективи членства могло б мати потужний політичний вплив на розвиток політичних процесів в Східній Європі та на перебіг внутрішніх реформ в Україні.

Суттєве політичне навантаження також сьогодні має питання **запровадження безвізового режиму** між ЄС та Україною. Враховуючи існування Плану дій щодо лібералізації візового режиму між Україною та ЄС, позиція Євросоюзу щодо «довгостроковості» перспективи впровадження безвізового режиму є безпідставною і вносить зайве напруження у двосторонні переговори.

Ще одним завданням, яке має для України життєво важливе значення, є збільшення рівня власної безпеки. Тому **Україна зацікавлена в посиленні безпеки в зоні Чорного моря, що може бути досягнуто через збільшення політичної та безпекової присутності ЄС в Чорноморському регіоні.**

Євросоюз вже прийняв попереднє рішення щодо посилення своєї політичної присутності в Чорноморському регіоні через більше залучення до врегулювання

затяжних конфліктів. На даний момент ЄС не володіє достатніми інституційними механізмами та спроможностями для здійснення задекларованого.

Доповнення формату «Східного партнерства» політичним та безпековим виміром співробітництва було б дуже корисним для всіх його учасників. Це може бути здійснено через започаткування нової платформи з назвою «співробітництво у сфері політики та безпеки» або через переформатування платформи 1.

Європейський Союз має бути готовим до **поступового збільшення політичних і функціональних можливостей СхП та надання обмежених форматів інтеграції**. Зокрема ЄС міг би запропонувати в якості концептуального доповнення до «Східного партнерства» положення про перспективу отримання членства в ЄС через механізм оцінювання виконання комплексу умов (досягнення відповідних критеріїв та етапів).

Враховуючи складність сучасних політичних процесів в Європейському Союзі та в Середземноморському регіоні, досить важко говорити про часові перспективи внесення якісних змін в політику ЄС на східному напрямку. Прискорити цей процес можна лише об'єднавши зусилля зацікавлених країн.

Серед держав-членів ЄС найбільшу ініціативність щодо наповнення СхП політико-безпековою складовою проявляють Польща, Словаччина та Чехія, підтримують таке якісне переформатування «Східного партнерства» держави Балтії та Скандинавії, помірковану позицію займає Великобританія. Водночас Франція та середземноморські держави-члени ЄС різко негативно ставляться до посилення східного вектору зовнішньої політики ЄС.

Принципові зміни в східноєвропейських підходах ЄС можуть бути можливими за умови зацікавлення в цьому Німеччини. **Саме ФРН має визначальний вплив на формування східного вектору зовнішньої політики ЄС**. Нині ж Німеччина виступає проти надання перспективи членства східноєвропейським країнам, в тому числі Україні, та має переважно економічні інтереси в рамках розвитку співробітництва у форматі «Східного партнерства».

Розбіжності між державами ЄС щодо глибини та сфер інтеграції східноєвропейських країн, зокрема тих, які претендують на членство у спільноті (Грузія, Молдова, Україна) можуть проявитися під час процесу національної ратифікації державами-членами ЄС Угоди про асоціацію, який у випадку України

може бути започаткованим у 2012 р. Критичне ставлення до деяких тенденцій внутрішнього розвитку України може стати аргументом для прийняття політичного рішення з цього приводу.

Водночас представники Вишеградської групи дотримуються і просувають позицію, що входження в асоціацію з ЄС є ефективним інструментом подальшого демократичного розвитку східноєвропейських країн, оскільки така форма взаємодії передбачає жорсткі політичні зобов'язання та їх систематичний моніторинг.

Для Молдови, Грузії, Вірменії та Азербайджану «Східне партнерство» містить прогресивні пропозиції, що базуються на українському досвіді, тому їхня позиція переважно зводиться до одностороннього прийняття пропозицій ЄС. **Україна не може розраховувати на активну підтримку цих країн щодо нашої позиції про внесення якісних змін в СхП.**

Виходячи із зазначеного, можна передбачити, що **від представлення оновленої концепції СхП на самміті 29-30 вересня у Варшаві не слід очікувати жодних принципових змін стратегічного характеру.** Певний перегляд Європейської політики сусідства, зокрема, «Східного партнерства» вже відбувся. Найімовірніше, ЄС підтвердить положення та висновки, що були оприлюднені 25 травня 2011 р. у Комунікації Європейської Комісії та Високого представника ЄС у закордонних справах та політиці безпеки «Нова відповідь сусідству, що змінюється».

Довідково: серед іншого найбільшої уваги заслуговують наступні нововведення:

- включення до Комунікації ЄК вперше в рамках ЄПС посилання на статтю 49 Договору ЄС, у якій йдеться про право будь-якої європейської країни подавати заявку на членство в ЄС;
- запровадження диференціації в рамках ЄПС, або моделі різношвидкісної інтеграції з ЄС: особливий наголос робиться на праві держав-партнерів обирати власний формат та темпи розвитку відносин з Євросоюзом, виходячи з власних цілей, потреб та можливостей;
- розподіл коштів фінансування ЄПС відповідно до принципу «умовності» або «більше за більше», який означає готовність ЄС надавати більш інтенсивну допомогу в обмін на здійснення більш амбіційних внутрішніх реформ у сфері демократії, прав людини, верховенства права та основоположних свобод;
- підкреслення необхідності підвищення ролі громадянського суспільства та його підтримку, зокрема, через необхідність впровадження Механізму сприяння громадянському суспільству;
- наголос на посиленні участі ЄС у політичному та безпековому співробітництві, зокрема, у розв'язанні затяжних конфліктів.

Введення принципу диференціації, або моделі різношвидкісної інтеграції з ЄС є кроком уперед в розвитку «Східного партнерства». Передбачається, що принцип диференціації враховуватиме різницю між країнами СхП в їхньому економічному та політичному розвитку, а також їхні амбіції щодо рівня інтеграції з ЄС. **Введення принципу диференціації є вигідним для України**

Схожу роль з принципом диференціації може відігравати і принцип «умовності». Запроваджуючи такий принцип, ЄС намагається задіяти додатковий стимул «змагання» серед держав СхП в процесі здійснення необхідних реформ. Водночас головним викликом щодо запровадження цього принципу може стати пошук правильного балансу щодо його застосування. Зокрема, небезпечним аспектом є «негативна умовність» та можливість скорочення допомоги та зменшення політичної підтримки. Відсутність достатніх ресурсних і статусних «винагород» для держав СхП може мати наслідком маргіналізацію СхП, а також може призвести до послаблення зв'язків між ЄС та державами-партнерами.

Євросоюз усвідомлює необхідність розширення власної політичної присутності в Східній Європі та на Північному Кавказі. Водночас **посилення політичної присутності ЄС в цих регіонах може бути реалізованим за умови відповідного інституційного оформлення, зокрема через введення до формату «Східного партнерства» політико-безпекової складової.**

Рекомендації

1. Україні слід враховувати еволюцію СхП з метою забезпечення внутрішнього адекватного сприйняття цієї політики ЄС. Це, в свою чергу, дозволить українській стороні краще зрозуміти закономірності та перспективи цієї політики ЄС, своє місце та можливості в контексті розвитку СхП та створить можливості для забезпечення позицій регіонального лідера для України, там де цього можливо досягти.

2. Важливо враховувати можливості, які надає Україні успішна двостороння дипломатія як для вироблення спільного бачення розвитку «Східного партнерства», так і для просування необхідних змін на рівні ЄС. В цьому контексті особлива увага має бути приділена посиленню двосторонніх зв'язків з Німеччиною. Важливо також правильно використовувати підтримку українських ініціатив країнами Вишеградської четвірки.

3. Враховуючи невикористаний потенціал регіонального співробітництва між державами-партнерами по «Східному партнерству», Україні доцільно виступити з низкою ініціатив, які б сприяли конвергенції зусиль держав-партнерів по СхП. Зокрема Україна могла би поділитися власним досвідом із входження до європейського політичного, економічного та гуманітарного простору. Така ініціатива свідчитиме про активізацію України як впливового регіонального гравця та може мати наслідком зміцнення провідних позицій України в рамках «Східного партнерства» та в переговорному процесі з ЄС.

4. Враховуючи те, що ідея посилення політико-безпекової присутності ЄС в Чорноморському регіоні знаходить позитивний відгук з боку усіх держав-партнерів СхП, Україні доцільно виступити ініціатором вироблення відповідної об'єднаної позиції цих держав, значимість якої може бути посилена документальним її оформленням у вигляді меморандуму, або декларації.